Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 277 (9654) | 1974 чылдың ноябрь 27, среда | 1925 чылда үнелезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Моол-совет найырал нийтилелин Улустарның найыралы орден-биле шаннаар дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Моол Арат Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң улустарының аразында найыралды, кады ажылдажылганы быжыглаарынга болгаш калбартырынга улуг ачы-хавыяалары дээш, **Моол-совет найырал нийтилелин Улустарның найыралы орден-биле шаннаар.**

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ

Москва, Кремль. 1974 чылдың ноябрь 25.

ЧЕЧЕКТЕР САЛГАН

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАР-ның пайысылаының Тайбың кудумчузунда В. И. Ленинге тураскаал хөрлүг чаагайы-биле бедип үнгей. Моол улуска социалистиг хөөмүлдениң оруун айтып берген бүгү делегейниң ажылчы чоннарының баштыңчыларынга ханы хүндүлелдиң демдээ кылдыр ол тураскаал тургустунган.

Бөгүн аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке баштаткан совет партия-чазак делегациязы, МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал баштадыр Моолдуң нам, чазаның удуртукчулары чеде берген.

Делегация В. И. Ленинге тураскаалга чечектер салган.

Партийжи гимн—«Интернационалды» күүсеткен.

Ооң соонда эштер эш Л. И. Брежнев болгаш совет делегацияның кежигүннери моол эштер-биле кады Д. Сухэ-Баторуу болгаш Х. Чойбалсанны орнукшуткан черинге чораан болгаш чечектер салган. Чечектериң чиңгир кызыл лентазында мынчаар бижээн: «Моолдуң Араттың революстуг намының болгаш улусчу күрүнениң үндезилекчилери Д. Сухэ-Баторга болгаш Х. Чойбалсанга».

МАРН-ның болгаш ССРЭ-ниң күрүне гимнерин күүсеткен.

Сухэ-Батор шолуңге араттарның, ажылчыннарның, интеллигенцияның, МАР-ның Чепсектиг Күштериниң мунмуң толээлекчилери, Моолда ажылдап турар совет тускай эртемнилер чыылган. Олар Леонид Ильич Брежневке болгаш Юмжагийн Цеденбалга чүректиң хамыдыдан байыр чедирип турганнар.

Партия-чазак делегациязы Зайсан даттың норан болгаш совет дайынчыларга тураскаалга чечектер салган. Эш Л. И. Брежнев, өске-даа совет аалчылар акы-дуңма Моолдуң хосталгазы, хамаарышпас чоруу болгаш чечектелиишкини дээш тулчуушкуннарга амытынын берген маадырларынып чырыткылыг тураскаалын мөнгүтө иштиниң ыржым мөгейишкини-биле хүндүлеп ёзуланнар.

ССРЭ-ниң болгаш МАР-ның күрүне гимнерин күүсеткен.

В. И. Ленинге тураскаалга, Д. Сухэ-Баторнуң болгаш Х. Чойбалсанның орнукшаан черинге, совет дайынчыларга тураскаалга Моолдуң Араттың революстуг намының Төп Комитединдеп, МАР-ның Улустуң Улуг хуралындан болгаш Министрлер Чөвүлелиндеп чечектерни МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмунх, МАРН ТК-ның Политбюрозунуң кежигүннери болгаш кежигүнүнге кандидаттары, Моолдуң намының болгаш күрүнезиниң өске-даа удуртукчулары салганнар.

Венок-чечектер салырының байырлыг ёзулалдарынга Моолдуң Улустуң шеринниң дайынчыларының хүндүлүг таңнылдарын чыскаагылаан турган.

СОВЕТ-МООЛ НАЙЫРАЛ УЛАМ БЫЖЫКСЫН!

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИНИ

Эштер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин МАРН-ның III съездизинин 50 чылын болгаш Моол Арат Республиканы чарлаанындан бээр 50 чыл оюн таварыштыр байыр чедирген телеграмманы Моолдуң Араттың Революстуг намының Төп Комитединин Бирги секретары, Моол Арат Республиканың Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы эш Ю. Цеденбалга, Моол Арат Республиканың Министрлер Чөвүлелинин Даргазы эш Ж. Батмунхуга чоруткан.

Коммунистерниң болгаш бүгү моол улустуң амыдыралында төөгүлүг ол болуушкуннар болза 1921 чылдың улусчу революциязының чаалап алыышкыннарын хөгжүдери болгаш ханыладыры дээш демиселге эң чугула үе-чадалар болган дээрзин телеграммада чугаалап турар. Моолдуң капиталистиг эвес оруктап хөгжүлдезиниң талазы-биле ол съездиге хүлээп алган марксизм-ленинчи үгланыышкыны социал-экономиктиг хөөмүдаашкынны ажып эртериниң тодаргай перспективаларын республиканың ажылчы чоннарының мөрөөнге ажыткан.

Бодунуң дайынчы авангарды — Моолдуң Араттың революстуг намының удуртулгазы-биле Моол Арат Республиканың ажылчы чоннарының күжениишкинниг күш-ажылы болгаш идеикейлиг демисели-биле, ССРЭ болгаш акы-дуңма социалистиг өске-даа чурттар-биле быжыг эвилелге, чартык үүс чыл дургузунда нийтилел амыдыралының бүгү талаларынга ёзулуг, ханы революстуг чаартылгаларны боттандырган, шаанда феодалдыг хөөмүдаңгай турган чуртту социалистиг күрүне болдурган. Социалистиг бүдүрүлге харылзааларының тиилелгези, чурттун бүдүрүкчү күштериниң болгаш улустун материалдыг амыдыралының деңнелиниң дүрген өзүлдези, социалистиг идеологияның тиилелгези, моол культураның ёзулуг чечектелиишкини, улусчу Моолдуң бүгү хөгжүлдезиниң дуржулгазы экономика талазы-биле хөөмүдаңгай чурт капиталистиг эвес оруктап хөгжүп болурунуң дугайында ленинчи өередигиниң амыдыралчыын бүзүрелдиг бадыткан турар.

Моол Арат Республика бөгүн—ол дээрге социалистиг дем каттыштырылга чурттарының чангыс алай болгаш найыралдыг өг-бүлезиниң бүрүн эргелиг кежигүнү. Быжыг тайбынны болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаарын хандырарынче угланган дугуржулгалыг даштыкы политиканы социалистиг чурттарның кады ажылдап кылырынга болгаш боттандырарынга Моол Арат Республика идеикейлиг киржип турар. Акы-дуңма социалистиг өске-даа чурттар-биле кады МАР болза социалистиг экономиктиг интеграцияны улам ыцай хөгжүдер, акы-дуңма чурттарның ийи болгаш хөй талаалыг үндезиннерге кады ажылдажылганын бүгү тала-биле хөгжүдүп база ханыладыр-талазы-биле мөгөө чок күжениишкинин салып турар. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелинде оон идеикейлиг ажыл-чорудулгазы база-ла эки билдингир.

Марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң принциптериге делегейниң коммунистиг шимчэшкининин сырый каттыжышкынын быжыглаары дээш, революстуг бүгү күштериниң чаңгыс эви дээш, акы-дуңма өске-даа партиялар-биле кады Моолдуң Араттың революстуг намы үре-түннелдиг салыышкынын киирип турар дээрзин телеграммада сеткил ханыышкын-биле онзалаан демдеглээн.

Боттарының национал болгаш социал хосталгазы дээш, колониализмге болгаш неоколониализмге удур демисежип турар улустар-биле Моолдуң ажылчы чоннары дайынчы эпсеткилди каттыштырып турар, амгы үениң антиимпериалистиг шимчэшкинииге Моол Арат Республиканың ат-алдары аажок бедип турар.

Эргим эштер! Эрткен чартык үүс чыл болза СЭКП биле МАРН-ның, ССРЭ-биле МАР-ның аразында акы-дуңма эвилелдиң чайгылыш чок хөгжүп база быжыккаанының үезин болганын сеткил ханыышкыны-биле демдеглеп тур бис, ол эвилел социалистиг интернационализмниң ленинчи принциптеринге, бот-боттарынга харам чок чаагай дузалажылгага болгаш деткимчеге үндезилеттинген. Чогаадыкчы тайбың күш-ажылдың-да, нийти дайынларга удур тулчуушкуннарның-даа чылдарында политика, экономика, культура, дайынчы болгаш өске-даа адырлар талазы-биле совет-моол найырал болгаш кады ажылдажылга кайы-даа чурттарның улустарының үндезин эрге-ажыктарынга, социализмниң болгаш тайбыңның хөрээнге чайгылыш чок баралан болун келген болгаш болуп-даа турар.

Моол улус бодунуң чуртунуң айыыл чок чоруун хандырарынга, экономиканы, культураны улам ыцай хөгжүдер талазы-биле боттарының күжениишкиннериге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, ССРЭ-ниң чазаның болгаш бүгү совет улустуң акы-дуңма дузаламчызын болгаш бүгү талалыг деткимчезин моол сонгаар-даа алыр.

1966 чылдың январь 15-теги Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында Керээ совет-моол харыллааларны улам ыцай хөгжүдеринге болгаш бистиң чурттарывыстың база улустарывыстың аразында бузулбас эвилелди быжыглаарынга быжыг үндезин болур.

Эргим эштер, силер биле кады бистиң интернационалчы национал нийти байыралыысты демдеглевишаан, совет кижилер, Моолдуң ажылчын ангызынга, кооперативтерниң араттарынга, улусчу интеллигенциязынга, революстуг демиселдиң хоочуннарынга болгаш аныяктарга изиг байыры чедирип. МАРН-ның XVI съездизинин шиитпирлерин боттандырар, моол черге социализмниң материал-техниктиг баазазын тургузарын доозар талазы-биле чаагай күш-ажылга улуг чедиишкиннерлиг болурунарны күзеп тур бис дээрзин түннелинде чугаалап турар.

(СЭТА).

МАР-НЫҢ ПАРТИЯ, ЧАЗАК УДУРТУКЧУЛАРЫ-БИЛЕ СОВЕТ ДЕЛЕГАЦИЯНЫҢ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке баштаткан совет партия-чазак делегациязы Улан-Баторга чеде берген, МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал-биле, Моол Арат Республиканың партия, күрүне удуртукчулары-биле ужурашкан.

Чүректиң ханызындан найыралдыг беседа болган. Аңаа Совет Эвилели биле МАР-ның аразында акы-дуңма кады ажылдажылганы калбартырыбиле холбашкан айтырыгларны, делегейниң чугула чамдык айтырыгларын чугаалашкан.

Беседага киришкеннер: Совет таладан—СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, Киргизияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. Т. Новиков, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП Иркутск обкомунуң бирги секретары Н. В. Банников, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң МАР-да элчини А. И. Смирнов, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары — СЭКП ТК-ның кежигүнү Б. В. Русаков, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү А. М. Александров.

Моол таладан — МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмунх, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүннери П. Жагварал, С. Жалан-Аажа, С. Лувсан, Н. Лувсанрэвдан, Д. Майдар, Д. Моломжамц, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттар Б. Алтангэрэл, Т. Рагча, МАРН ТК-ның секретары Д. Чимиддорж, МАРН ТК-ның кежигүннери — МАР-ның даштыкы херектер министри Л. Ринчин, МАРН ТК-ның килдис эргелекчилери Ц. Давагсурен болгаш Ц. Намсарай, МАР-ның Эртемнер академиязының президентизи Б. Ширендыб.

Найырал митингизи

Тайбыңның болгаш найыралдың моол организациялар федерациязының база моол-совет найырал нийтилелиниң Совет Эвилелинде чоруп турар делегациязы найысылалдың Черёмушки районунга ноябрь 25-те аалдап чораан. Аалчылар районнуң партия комитединге барган, районнуң чаа тудуглары-биле, «Улан-Батор» кинотеатрда доктаамал ажылдап турар фотоделгеге-биле танышкан. Олар ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының башкарылга айтырыгларының институдунга чораан, аңаа совет-моол найырал митингизи болган.

Моол делегацияның баштыны, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, МАР-ның парламент болүүнүң даргазы, нийтилелдиң Төп чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Д. Цевегмид аңаа үүне чугаалааш, Лениниң болгаш Октябрьның чурту-биле найырал, кады ажылдажылга чаа Моолдуң ажылчы чоннарынга эң үнелиг чаалап алыышкын боол турар деп демдеглээн.

(СЭТА).

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак делегациязы байырлалдарга киржири-биле Улан-Баторда чеде берген.

ЧУРУКТА: Буянт-Уха аэропортка утпуушкын үезинде.

(Фототелеграф-биле алдынган). СЭТА.

ЭШ А. Н. КОСЫГИННИҢ ЛИПЕЦКИДЕ ЧОРУП ТУРАРЫ

ЛИПЕЦК. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин ноябрь 25-те Липецкиде чеде берген. Партияның Липецк обкомунуң бирги секретары Г. П. Павлов, ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүскомунуң даргазы Н. Д. Новиков, СЭКП обкомунуң бюрозуунуң болгаш облкүүскомнуң кежигүннери оны аэродромга уткаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргалының оралакчызы Н. А. Тихонов, ССРЭ-ниң министрлери И. П. Казанец, В. Ф. Жигалин, Н. В. Голдин, Ф. Б. Якубовский база Липецкиде чеде берген.

А. Н. Косыгин болгаш өскедаа эштер Новолипецкиниң металлургия заводунга чораан. Заводтуң болгаш «Липецк колтудут» эргелелиниң удуртукчулары бала бир кислородконвертор цегин ажылдадыр өгелөөринге белеткеп турарын чугаалап берген. Ол цех чылда дөрт миллион тонна каңны бүдүрер. Сөөлүүредир ооң күчүзү ийи катап улгадыр. Аңаа кан өзилдирериг хуусаа бетинде — декабрь 10-да өгелөөр дээн.

Эш А. Н. Косыгин күчүлүг конверторларны болгаш соксаал чок кан өзилдирер дериглерни башкарар кылдыр тургускан электрон техниказы-биле танышкан. Бистиң металлургиявыска ыңдыг техниканы эң баштай ажыглап өгелөөн.

А. Н. Косыгин чаа цехтин столоваязы, чурталга бажыңнарын болгаш клувун көрген. Заводтуң «2000» станынга, өске-даа цехтеринге база чораан. Тудутта болгаш заводка чораан, эш А. Н. Косыгин металлургтар-биле, тудугжулар-биле чугаалашкан.

КАДЫ КЫЛГАН СОВЕТ-АМЕРИК ДЫҢНАДЫГ

Мурнуда чарлаттынган дугуржуушкун ёзугаар 1974 чылдың ноябрь 23—24-те Владивостоктуң чоогунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының Президентизи Джеральд Р. Фордтуң ажылчы ужуражыышкыны болган. Чугаалажыышкыннарга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко болган АКШ-тың күрүне секретары, Президентиниң национал айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер киришкен.

Олар совет-америк харылзааларга болгаш бо үениң делегей байдалыга хамаарышкан хөй янзы айтырыгларны чугаалажып көргеп.

Чугаалажыышкыннарга оон ыцай киришкеннер болза: совет таладан — ССРЭ-ниң АКШ-та элчини А. Ф. Добрынин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң коллегия кежигүнү Г. М. Корниенко; америк таладан — АКШ-тың ССРЭ-де элчини Уолтер Дж. Стессел, күрүне департаментиниң чөвүлекчизи Хелмут Сонненфелдт, АКШ-тың күрүне секретарының европа херектериниң талазы-биле оралакчызы Артур Хартман, Президентиниң национал айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызының оралакчызы генерал Брент Скаукрофт, күрүне департаментиниң харылсалгалыг ажылдакчызы Уильям Хайленд.

I.

Совет Эвилели болгаш Американың Каттышкан Штаттары боттарының харылзааларын моон сонгаар-даа кады кылган принципилдыг шиитпирлерде база ийи күрүнелериниң аразында сөөлгү чылдарда чардынган үндезин керээлерде болгаш дугуржулгаларда тодаттынган угланыышкына хөгжүдер шиитпирлиг бадыткааннар.

Олар ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылзааларның бүгү-нийти тайбыңны быжыглаарынче, делегейде дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкыны хаңыладырынче болгаш ацгы-ацгы шиитилел тургузуттуг күрүнелериниң кайы-кайызынга ажыктыг кады ажылдажылганын калбартырынче шиглээн ыңдыг угланыышкыны ийи чурттарның улустарының болгаш өске-даа улустарның амыдыралчы эрге-ажыктарынга дүгжүп турар дээрзинге бүзүрелдиглер.

Талаалар оларның аразында чардынган дугуржулгаларга үндезилээш, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның болгаш бир демей айыыл чок чоруктуң үндезинге совет-америк харылзааларны үндезини-биле эде тургузарының хөрээнге чугула түүнелдер чедип алдынган деп санап турар. Ол түүнелдер болза ук эде тургузуушкуну боттандырар дээш улам ыцай бурунгаарлаарыкка быжыг база болур.

Аңаа дүүштүр олар СССР биле АКШ-тың аразында харылзааларны экижидериниң чорудулгазы моон сонгаар-даа үзүктел чок хөгжүзүн дээш база ол чорудулга чайлаш чок болзун дээш, мурнуда ат салдынган документтерде тодаттынган бүгү угланыышкынар ёзугаар кады күжениишкиннерни уламчылаар, темп ыышкынмайн, оларның хемчээлдерин болгаш шапкын чоруун улам өстүрер бодалдыгар.

Боттарының аразында чардынган керээлер болгаш дугуржулгалар ёзугаар ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың бот-боттарынга алган хүлээлгелерин чайгылыш чокка база долу хемчээлдиг күүседир дээн кайы-кайылының шиитпирлиг чоруу илергейлеттинген.

II.

Чугаалажыышкыннар чоруп турда, оны кичээнгейли советамерик харылзааларының өзек угланыышкынынче: дайын қыжаныын чайладыр болгаш эңдере чепсегленишкинни соксадыр талазы-биле хемчеглерже салган турган.

Талаалар ядролуг дайынны болдурбас болгаш стратегиг чепсегленишкиннерни кылыгаарлаар дугайында ССРЭ биле АКШ-тың аразында чедип алдынган дугуржулгалар болза ядролуг месилдежишкиниң болгаш черге мычаш дайынның тыптып келириниге удур магадылаалар тургузарының чорудулгазының эки эгезин болур деп бадыткан турар. Олар ол чорудулганы хөгжүдери өргежок чугуда дээринге ханы бүзүрелин илереткен болгаш өске күрүнелер аңаа боттарының салыышкынын база киирер дээринге идегелин айыткан. Боттарының талазындан ССРЭ болгаш АКШ ол тоогулуг сорулганы шиитпирлээринге шыырак күжениишкиннер салырын үргүлчүлээр апаарлар.

Стратегиг шаан халдаашкын чепсектерин кызыгаарлаарының айтырының талазы-биле кады қылган медеглелди тускайлаан чарлаар.

Ийи талаалар делегейге ядролуг чепсектиң пептерээри-биле хозбашкан аймылдарны болдурбазынче угланган шиңгыы күжениишкиннериң чугулазын болгаш өргежогун база катап онзалап демдеглээннер. Аңаа холбаштыр олар ядролуг чепсекти пептеретпезиниң дугайында керээниң дээштиг чоруун бедидериниң өргежок чугулазын онзалап демдеглээннер.

Мурнуда чедип алдынган дугуржуушкуннарга дүүштүр ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың төлөөлекчилериниң аразында — чер аңаанга тайбың сорулгалар-биле ядролуг чазылдырыышкыннарга, дайын сорулгалары-биле ажыглаар чепсектериниң долгандыр турар бойдуска чедирер салдарының айыылдарын, а ол мышкан дайын, чорударының өң-не айыылдыг, олумнуг, химия чепсектериге хамаарыр хемчеглерни ажыглаарын чайладырынче угланган хемчеглерге хамаарышкан айтырыглар талазы-биле өге баштайгы харылзаа-холбаалар болган дээрзин демдеглеттинген. Айыттынган айтырыгларның талазы-биле кайы-кайызынга таарыр шиитпирлерни идеикейлиг дилеп тыварын уламчылаар деп дугурушкан.

III.

Ужуражыышкын үезинде делегей байдалының дыка хөй айтырыгларының талазы-биле санал-онаалдар солчулгазы болган. Ийи талааларның киржилгеени-биле чоруттуп турар болгаш дүшкүүрлүг чоруктуң бар үндезин достерни чайладыр, улустар аразының айыыл чок чоруун болгаш бүгү делегейге тайбыңны быжыглаар сорулгалыг чугаалажыышкыннарже онза кичээнгей салдынган.

Европага айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың талазы-биле чөвүлел хураадың чоруп турарын чугаалажып көргеш, талаалар ону эң чоокку үеде чедиишкиниг доозарының болдунар аргазы бар деп түүнелди кылганнар. Чөвүлел хуралдың ажылында чедип алдынган чугула түүнелдер ону дээди деңнелге доозар арганы берип турар, ол чоруң Европаның тайбың келир үезинге ол хемчегниң көргүзер ужур-утказынга дүгжүп турар дээрзин олар барымдаалаан.

ССРЭ болгаш АКШ бот-боттарының чепсектиг күштерин болгаш чепсеглеиишкиннерин кызырар дугайында чугаалажыышкыннарны база Төп Европада ооң-биле холбашкан хемчеглерни чугула ужур-дузалыг деп санап турарлар. Олар талаалардың кайы-бирээзиниң айыыл чок чоруунга когарал чедирбезиниң база шериг талазы-биле чаңгыс талаланчак артык күштүг болур чорукту болдурбазының принципиге үндезилээш кайы-кайыларынга таарыр шиитпирлерни тыварынга идеикейлиг дузалаар деп дугуржуп алганнар.

Чер ортузу далайның чоон талакы девискээринде тургустуна берген байдалды чугаалажып көргеш, талаалар Кипрниң хамаарышпас, бүрүн эргелиг болгаш девискээр талазы-биле бүдүн-бүрүн чоруун деткиирин быжыы-биле илергейлээн болгаш бо угланыышкына бүгү күжениишкиннерни салыр апаарлар. Олар Кипр айтырыын чоптуг шиитпирээр чорук Аймыл чок чорук төвүлелиниң болгаш КНО-нуң Кол Ассамблеязының Кипрге хамаарышкан шиитпирлерин шыңгыы күүседиринге үндезилеттиннер ужурлуг деп санааннар.

(Уланчызы 3-кү арында).

Кады кылган совет-америк дыңнадыгга ат салган. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң өмүнээзинден аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, Американың Каттышкан Штаттарының өмүнээзинден АКШ-тың Президентизи Дж. Форд ат салганнар.

(Фототелеграф-биле хүлээп алган). (СЭТА).

Партийжи информация

МУРНАКЧЫ ФЕРМАНЫҢ КОММУНИСТЕРИ

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Березовка сүт-бараан фермазы мурнуку чылдарда хожуданғай ажылдыг коллективтерниң бирээзи турган болза, бо тодарадыкчы чылдың эгезинден тура-ла, ферма үгле совхозта эвес, районда безин мурнанчы фермаларның одуруунче кирген. Харын-даа чамдык иргүзүглер-биле оларчы ажып турар апарган. Он айларның бүдүрүлге планын ферма ниитизи-биле 104 хууга күүсеткен.

Чедишкин боду чедип келбээн. Бир-ле дугаарында ферманың ажылында бар аргаларны, нурлавырларны тып, малдың продуктулуун бедидер дээш күжениишкиннг күш-ажылче бүгү ажыл-ишчилерни партия эге организациязының хейзат киирип мобилизастал шыдаанында. Эге организацияда коммунистерниң саны эвээш. Ынчалза-даа олар ажылдың чугула участоктарында бижыглаттынган. Шупту партийжи даалгаларлыг. Мында ажыл-ишчилерниң күш-ажылчы политиктиг идепкейин бедидеринге коммунистерниң ролю сөөлгү чылдарда дыка улгаткан. Ылаңгыя партдокумент сөлүушкунунга белеткелдер эге организацияның дайынчы арга-шинээзин бедидеринге улуг идигни берген.

Эге организацияны коммунист А. Санчай ам он чыл дургузунда удуртуп келген. Бодунуң онаашкан ажылынга, партийжи даалгазынга шудургу коммунист бүдүрүлгениң бүгү-ле звеноларынга партийжи удуртулганы дээштиг чорудуп, организастыг, политмассалыг бүгү ажы дың стилин, арга-хевирлерин экижиткен. Ферма эргелекчизи З. Дурнова, инек кадарчызы К. Куулар, ветфельдшер Ховалыг болгаш өске-даа коммунистер ажылга-даа, хей-ниитиниң ажыл-херээнге-даа кеззеде бирги одуругда чоруп, коллективтиң бүзүрелин, хүндүлелин чаалап алганнар. Чоокта чаа СЭКП-ниң Таңды райкомунуң бюрозу Березовканың сүт-бараан фермазында партия эге организациязының ажыл-чорудулгазын эки деп санап көргеш, ооң дуржулгазын районнуң парторганизацияларынга нептередирин шиитпирлээн.

БЕДИК ИДЕПКЕЙ-БИЛЕ

Барыын-Хемчиктиң партия эге организацияларында, партбөлүктеринде отчёттар болгаш соңгулдалар бедик деңнелдиг, организастыг байдалга эртип турар. Коммунистер отчёттуг үеден бээр парторганизацияның ажыл-чорудулгазын түңневишаан, тоску беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге бедик харыысалгалыг болур чорукту көргүзүп турарлар.

Ындыг отчёт-соңгулдалыг хурал чоокта чаа «Хемчик» совхозка болган. Отчёттуг үеде совхозта партия организациязының ажыл-чорудулгазының дугайында илеткелди партком секретары М. Достай-оол кылган. Хуралга коммунистер идепкейлиг киржип, 11 кижи санал бергеннер. Профэвилелиниң ажылчын комитединиң даргазы Х. Кара-Сал, мурнакчы хойжу С. Хомушку, башкы Л. Саая болгаш өске-даа эштер парткомнуң ажыл-чорудулгазында чедер-даа база четпесдаа талаларын айтып, ажыл-агыйда партийжи удуртулганы зкижидип, коммунистерниң күш-ажылчы, политиктиг идепкейин улам бедидер талазы-биле сүмелерни киирген, дуржулгаларын солушкан.

МАЛЧЫННАРЖЕ ҮНҮҮШКҮН

Амгы үеде көдээ ажыл-агый ажылында шалыпчы фронт— кыштаглаашкын. Кышкы үеде ниитиниң малын хүр-чаагай кыштадыры үгле малчыннарның, кадарчыларның ажыл-херээ эвес, бүгү ниитиниң херээ. Ылаңгыя парторганизациялар бо эң харыысалгалыг үеде бодунуң дайынчы арга-шинээзин улам бедидип, бүгү политмассалыг база организастыг ажылды кыштаглаашынны хүр-чаагай эрттиреринче угландырган.

СЭКП-ниң Бии-Хем райкому кыштагларга малчыннарның ажыл-амыдыралы-биле таныжып, оларга боттуг дузаны чедирери-биле тускай бригадаларны ей-ейде үндүрүп турар. Ооң составында: эмчилер, лекторлар, көдээ ажыл-агыйның специалистери, профэвилел аппарадының харыысалгалыг ажылдаңчылары кирген.

Олар «Хадың» колхозтуң, «Өөк», «Шивилиг», «Саян» совхозтарның кыштагларда бригадаларынга, сүт-бараан фермаларынга, тус-тус малчыннарның коданнарынга барып, кыштаглаашкынның байдалы-биле таныжып, лекция, беседаны малчыннарга номчуп, олар-биле кышты эки эрттиреринiң арга-сүмезин солчуп, четпестерни илередип, ону чайладырынче угланган хемчеглерни ап турар. Ындыг үнүүшкүннерни план ёзугаар доктаамал чорударын шиитпирлээн.

КИЖИ БҮРҮЗҮ ЧАГЫГЛЫГ

Балгазында № 2 орук-тудуг участогунда чүс ажыг кижи ажылдап турар. Мында коммунист Ю. Байыр баштаан партия эге организациязы коллективтиң ёзулуг дайынчы өзээ болуу берген. Эге организация отчёттуг үеден бээр ийи кижини партия кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп алган. Партия болгаш профэвилел, комсомол организацияларының органы - «Дорожник» деп хана солун ай санында доктаамал үүнүп, ажылдың чедер-даа, четпес-даа талаларын илередип, ажыл-ишчилерни чүткүлдүг күш-ажылче сорук киирип турар. Бүдүрүлгеде солун, сеткүүл чагылгазын районнуң «Союзпечать» чери эки деп санаан. Ында кижи бүрүзү дерттен эвээш эвес чагылгалыг.

Мурнакчы бүдүрүлге бо тодарадыкчы чылдың үшкү кварталының планныг онаалдаларын 117 хууга күүсеткен. Ылаңгыя коммунистерниң авангардчы ролю мында бедээн. Олар социалистиг нарыштың мурнакчылары, идепкейлиг пропагандистер болгаш агитаторлар. Район Советиниң депутады, коммунист М. Байыр бодунуң хей-ниитичи хүлээлгезин эки күүседип, онаашкан ажылынга база тергиин көргүзүгүү чедип алган. Ол бо чылдың планын апрельде күүсеткеш, ам 1975 чылдың үлүүнде ажылдап турар. Ол ышкаш бульдозеристер: Шамарин, Фадеев олар 1975 чылдың үлүүнде ажылдап турарлар. Участок Маймазын—Ильинка аразының чазаглыг оруунуң тудуун багай эвес кылдыр тудуп дооскаш, дужааган.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ТУДУГЛАРЫНДА

ДНЕПРОПЕТРОВСК ОБЛАСТЬ. Кривой Рогтуң металлургия заводунуң делегейде эң улуг № 9 доммна суугузунуң тудуу ажыглалче кирер чыгаан. Чүс-чүс тонна металл конструкциялар эптеттинген, чүс-чүс километр хоолайлар чедир салдынган. Тудуг шөлүнче бо үениң нарын дерилгелери үзүктел чок кээп турар. Тудугжуларның хей муң кижилиг коллективи домнаның дериишкинин бо чылды сөөлзүредир доозарынче чүткүп турар.

ЧУРУКТА: ДП-9 тудуг шөлүнде.

А. ЗАПАРАНЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ТҮННЕЛДЕРНИ ҮНДҮРБҮШААН...

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында боттарынга алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезиниң дугайын болгаш моон соңгаргы сорулгаларының дугайын «Бай-Тал» совхозтуң Туралыгда хойжу бригаданың кежигүннери чоокта чаа боттарының хуралынга чугаалажып көрген. Бригаданың кежигүннери бо чылын ниитизи-биле багай эвес ажылдаан. Ниитизи-биле төрүүр үүс баш хойга онааштыр 79 хураганны доруктуруп, бир хойдан 1,9 кг дүктү кыргып алган.

Малчыннар ам кыштагларында четкилеп келгилээн. Бригаданың шупту 28 коданында 9 муң ажыг хой бар. Хойжулар ортузунга калбарган социалистиг чарыштың түңнелинде бирги черни Иргит Эрелчин чаалап алган. Ол төрүүр үүс баш хойга онааштыр 105 хураганны, хой бүрүзүндеи 2 кг дүктү алган. Ийиги, үшкү черлерни хойжулар Далай Мыдык, Салчак Чамбый олар алгылаан. Тиилекчи хойжуга радиоприёмникти, а өскелерингe өртектиг белектерни тывыскан.

Бригаданың хойжулары үүс тонна сиген белеткээр тургаш, 126 тоннаны кезип, кыштагларында чедиргилеп алгылаан. Бир эвес кадарчыларның көргүзүү бир дески бедик болган болза, бригаданың ниити чедишкиннери моон-даа эки турар ийик. Ынчалза-даа хойжулар Хертек Шыырап, Хертек Бүлгаа, Кинзил Монгуш оларның көргүзүү куду болган.

Амгы кыштаглаашкында база берге байдалдар таваржып турарын хойжулар ук хуралга илереткеннер. Совхозта сүт сөөртүр машиналарның чедиштпезинден малчыннарга 2—3 хонукта сүт чедиртинмейн баар таварылгалар бар. Хой үр үе иштинде суг ишпейн турарындан дүгү дужүп турарын малчыннар хомудан чугаалап турарлар. Туралыгда кылган күдүк септелге чогундан ажылдавайн турар. Ынчангаш сугну ырактан эккеп сөөртүп, каш-ла малчыннарга чедирип турар. Ооң-биле кады малчыннарның бир бергедеп турар чүүлүдус. Бо айтырыгны дарый шиитпирлээри чугула.

Туралыгда малчыннарга тутган 4 бажыңның септелгезин кылган, ынчалзажок шил чогундан ол бажыңнарда улус чурттавайн турар. Ол ышкаш ында кызыл-булуң, чунар-бажың база-ла ажылдавастаан.

Малчыннарга автолавкалар үр үениң иштинде барбайн турар. Ийи-чаңгыс чедип келзеде, малчыннарга тааржыр бараннар чок болур. Ылаңгыя кышкы идик-хеп келбейн турарынга малчыннар хомудап турар. Малчыннарда мал суггарар оңгачалар, деспилер чедишпес. Удавас мал төрүп эгелээр. Чаш хураганнарга тускай кажааларны тударын ам чаа чугаалажып турар. Бар четпестерни дарый чайладырыг шиитпирлээш, бригаданың кежигүннери тус-тус социалистиг хүлээлгелерни алгылаан. Оларның хой кезин беш чылдың сөөлгү чылында үстен эвээш эвес хураганны үүс хойга онааштыр камгалап алырын хүлээнген.

Бригада келир чылын 100 хойдан 90 хураганы доруктуруп, хой бүрүзүндеи 2,2 кг дүктү кыргып алыр. Социалистиг чарышка «Мурнакчы» колхозтуң № 1 хойжу бригадазын кыйгырган. Алган хүлээлгезин ажыл-херек кырынга күүседир дээш, кызымак ажылдаары малчын бүрүзүнүң хүлээлгези.

Х. МОНГУШ.

«Шынның» корр.

УРАЛДА УНИВЕРСИТЕТ

Чурттуд 61 университединге база бир университет немешкен. Челябинскиге күрүне университедин тургузар дугайында шиитпирни хүлээп алган. Ол Миасс хемниң эриинде беш муң дөрбелчин метр шелду эзлээр.

Хоорайның ол чаа районунга өөредилге корпустары, студентилер общежитиелери, башкыларга чуртталга бажыңнары туттунгулаар.

Чаа туттунар ол университет индустриялыг Мурнуу Уралдың эртем болгаш культура талазы-биле улуг төвү болур.

АКАДЕМИКТИҢ ЛАБОРАТОРИЯЗЫ

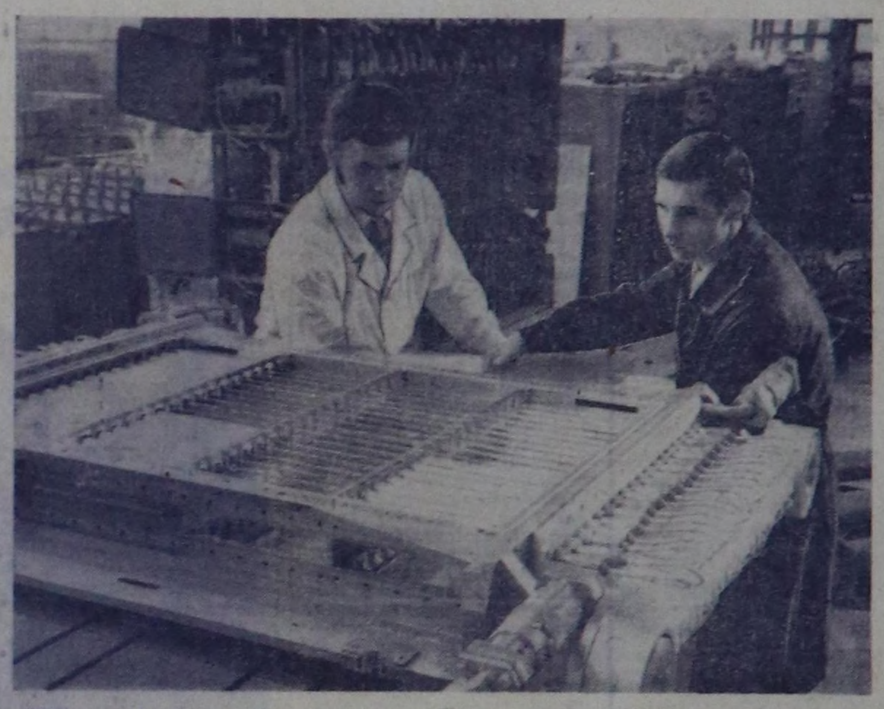

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Ленин орденниг П. Н. Лебедев аттыг физика институдунуң чалгыглар шинчилээр лабораториязы —чуртувыстуң эң алдарлыг эртем коллективтериниң бирээзи. Шылгаранғай совет радиофизик академиктер Л. И. Мандельштам биле Н. Д. Папалексиниң үндезилеп тургусканы ук лаборатория электросоруңзалыг херелдениишкинниң тыптып тараарын болгаш ооң хүлээп алдынарын база үүүлбүрү салдарлар-биле ооң күш дамчытчын хөделирин өөренип көөрүнүң хүлээп көрдүнген төвү болу берген.

Физиканың чаа адыры — квант электрониказы өткүт угланыышкынныг күчүлүг чырык хөрелдениишкини бээр дериг-херекселдери — радиодиапазоннуң квант генераторлары-биле болгаш лазерлериби-ле катай чогум-на аңаа тыптып келген.

Ленинчи болгаш Нобель шаңналдарның лауреады академик А. М. Прохоровка баштаткан ол лабораторияның коллективи бистиң күннеривисте билигниң мурнуку хүрээлеңинге ажылдаарын уламчылап турар.

Квант электрониказының, оптиканың, күчүлүг чырык херелиниң бүдүмел-биле күш дамчытчын турган хөделириниң, кадыг бүдүмел физиказынга хамаарыштыр ында амгы үениң чаа шенелде техниказының дузазы-биле чорудуп турар үндезин шинчилелдер үгле билиглерниң чаа-чаа адырларынга чедирер түңнелди берип турар эвес, харын чаа-чаа приборларны, материалдарны, технологияны база тургузуп турар. Ол коллектив үлетпүр-биле сырый харылзаалыг ажылдаар кол сорулгалыг.

Келир үеде энергетиканың эң улуг ынанымы — башкарылдалыг термоядро синтези. Чалгыглар лабораториязы күчүлүг лазер херелиниң салдары-биле тыптып термоядро синтезиниң реакциязын — «лазер термоядрозун» алырынче угланган, хей планныг шинчилелдерни чорудуп турар.

ЧУРУКТА: күчүлүг лазерниң күштелдиринчи херел бээр дериин ажылдадырынга белеткеп турар инженер А. В. Кильпио (солагай талада) болгаш техник О. А. Власенко.

О. КУЗЬМИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

НЕГЕЛДЕ ЧӨПТҮГ

Бүгү-ле чүвени кижиге, кижиниң чаагай чоруунга бараалгадып турарын амыдыралдың базым бүрүзү бадыткаар. Чаңгыс чижек. Тываның кайы-даа булуннарында суурлар, чурттакчылыг черлер бүрүзүнде Ильичиниң лампочказы чайнап турары магалыг. Бо талазы-биле бар аргаларны чамдык черлерде четпес ажыглап турары хараадаңчыг. Саглыда «Кызыл тук» колхозтуң төвү Өвүр районда көрүштүг суурларның бирээзи, ында бүдүрүлгениң, чуртталганың болгаш культура-амыдыралдың чаа тудутлары улам-на немежип, чурттакчы чону көвүдеп турар.

Кызыл-Тейде электри станциязының ажылдавастааныи, ол талазы-биле чонуң чөптүг негелдезин бижиир бодадым. Суурда школа, эмнелге, культура албан черлери дээш, чүү чок дээр. Хүннүң ийнги чартыыдан эгелээш, кижилер кежээки чырыткы дугайын чугаалашкан, керосин, лаа саттынган, трактористерден солярка айтырган чоргулаар.

Электри станциязының ажылдавайн турарындан суурда чонуң бажыңнарында соодукчулары, радиоприемниктер ажылдавастаан.

Удуртулганың кошкаандан, кижилерден негелдениң четпезинден, онаашкан ажылынга бот-харыысалга чогундан шак ындыг байдал болдунуп турар. Бо айтырыгны дарый шиитпирлээр, чонуң чөптүг негелдезин Хандырар талазы-биле хемчеглерни алырын Саглының чурттакчылары күзеп турар.

О. ДАЛБЫЙ.

Улусчу контроль

Төтчеглээшкинни болдурбас

«Найырал» совхозта тараа кудуруктарын төтчеглеп турарының талазы-биле айтырыгны Улуг-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалаашкан. «Найырал» совхоз (директору С. Текеев) ниитиниң малының үнелиг чеми тараа кудуруктарын совхозтуң ажылчыннарынга, албан-хаакчыларынга, районнуң өске-даа хамаатыларынга төтчегледип турарының фактылары хыналдадан илерээн.

1973—1974 чылдарда ону 283 тоннаны саткан. Мал чеми чедишпезинден эрткен чылын совхоз 340 тонна комбикормну 30 ажыг муң рубльге алган, республиканың өске районнарындан 50 тонна саваны садып алган болуп турар. Байдал ындыг турбуже, мал чемин чөп ажыглавайн, тараа кудуруктарын хуу кижилерге садып турган. Чижээ, совхозтуң чолаачызы эш Плахутинге 7 тоннаны саткан. Директор боду безин ону садып ап турган болуп турар. Совхозта ниитиниң малының чеминиң чарыгдалының үчёт болгаш контролю четпес тургустунган.

Мындыг байдалдың түңнелинде бо чылын малдың өлүп-хораары көвүдээн, бир саар инекке онааштыр сүт саалдазы кудулаан, күрүнеге садып турар эттиң семизи ортумактан куду бөлгаш арган. Эрткен чылын совхоз карылгалыг ажылдаан.

Комбикормну болгаш тараа кудуруктарын чөп ажыглаар талазы-биле корум-чурумну тургуспайн, ону төтчеглеткени, ооң түңнелинде совхозка материал талазы-биле элээн когаралды чедиргени дээш «Найырал» совхозтуң директору С. Текеевтиң айда алыр шалынының үштүн бир кезиин тыртар деп районнуң улусчу контроль комитеди шиитпирлээн. Мал чеминиң чарыгдалын контрольдавайн, комбикормнуң, тараа кудуруктарының үчёт болгаш отчёдун багай тургусканы дээш «Найырал» совхозтуң кол бухгалтери эш Морозовага шыңгыы донгулда хүлээткен.

Агитквартира дамчыштыр

Тожу районда «Тоора-Хем» совхозтуң Совет Тыва салбырында херээженнер чөвүлели партия организациязының деткимчези-биле херээжейнерни хей-ниитиниң ажыл-херээнге хаара тудуп, оларның ортузунга культура массалыг, ажылдарны чорудуп келген. Чөвүлел 11 кежигүнүт. Олар тустузунда шупту даалгаларлыг. Суурнуң 11 агитквартиралары кижизидилгелиг болгаш культура-массалыг ажылдың төвү бооп, ында хана-солуннарны, хуудустарны үндүрүп, тускай булуңнарны белеткеп турар. Агитквартиралар шупту социалистиг хүлээлгелиг, -аразында чарыштыг.

«Чодураа», «Аялга», «Хүлүмээрүг» аттыг агитквартиралар херээженнер ортузунга ажылды янзы-бүрү хевирлиг, бедик утка-шынарлыг кылдыр чорудуп, чарышка удаа-дараа эки түңнелди чедип ап, шаңналга четкеннер. Агитквартиралардың ажыл-чорудулгазынга башкылар: Т. Кол, В. Ондар, С. Калбак олар идепкейлиг киржип, чурттакчылар-биле быжыг харылзааны тудуп, кизээлдерни, политинформацияларны эрттирип турарлар. Совет Тываның 30 чыл оюнда шупту агитквартиралар концерттерни белеткээш, суурнуң чонунга көргүскеннер. Аңаа «Чечек» агитквартираның белеткээн концерти солун болгаш утка-шынарлыг болган.

М. БАЛГАН.

ХАЙЫРАКАННЫҢ № 112 СОҢГУЛДА ОКРУГУНУҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ОКРУГТУҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Хайыракан салбырының ажылчыннарының, албан-хаакчыларының болгаш Ийи-Тал сес чыл школазының башкыларының, техниктиг ажылдакчыларының ниити хуралдарындан депшиткен, 1936 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, СЭКП-ниң Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары эш Кара-оол Андреевич Маспык-оолду Хайыраканның № 112 соңгулда округунуң талазы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадының кандидадынга «Тыва АССР-ниң Дээди Советинге соңгулдалар дугайында Дүрүмүнүң» 53, 54 үүлдериннге дүүштүр 1974 чылдың ноябрь 22-де округтуң соңгулда комиссиязы бүрүткээн шиитпирлээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Советинге соңгулда талазы-биле Хайыраканның округ соңгулда комиссиязы.

ШЫНГА ЧАГААЛАР

Бараан болуушкун

Чон ортузунга политиктиг кижизидилге ажылының эң-не массалыг хевири—кино көргүзүү болур. Совет кижилериниң, хоорайларда болгаш көдээде бүгү чонуң киногa хандыкпылы, ол талазы-биле негелдези кажангыдан-даа артык бедээн. Моон чижээн Бай-Тайга районда кино четкизиниң (начальниги К. С. Чамбыйоол) ажылындан көрүп болур.

Районда 7 турум, көжер 1 кино пунктуларының аразында, ажылдың өске участоктарында ышкаш, социалистиг чарыш калбарган. Оон түңнелинде тодарадыкчы чылдың үш кварталдарында 1950 кино үндүрер планын 131 хуу күүсеткен азы онаалдадан ажыр 6613 рубльдиң орулгазын киргеи, а көрүкчүлер талазы-биле план база ыракта ашкан.

Октябрьниң социалистиг Улуг революциязының 57 чылының байырлалынга уткуштур республикада калбарган социалистиг чарышка Бай-Тайганың кино четкизи ийиги черни эзлээни таварылга эвес дээрзин үстүнде киирген чижектер улам бадыткаан. Районнуң болунга хамаарыштыр алырга, Бай-Талда турум кино тиилекчи болган. Ийиги болгаш үшкү черлерни Тээлиниң, Шуйуун кино-туруштары эзлегилээн.

Бай-Талда (кино механиктер Иргит Кара-оол биле Хертек Чапай) байдалды допчуда бол маңаа бижип көрээл. Чон ортузунга ажылды эки организастаан. Кинону таарыштыр шилиири, ону көрүкчүлерге чедиштир чарлаары, өске-даа бүгү белеткелди баш бурунгаар хынамчалыг чорудары чурумчаан. Ажылдың культуразы дээш демисел ында багай эвес тургустунган.

Ажылында чедишкиннерни быжыглавышаан, моон соңгаар оон-даа бедик көргүзүглүг болурунга Бай-Тайганың кино четкизи тодарадыкчы чылдың чамдык хемчеглерни алганын база демделээри күзенчиг. Бай-Талда делгем экранныг аппаратты тургускан, Даспы-Аксында кино үндүрер черни чаа аппарат-биле дерээн, малчыннарга үнүүшкүнүүр көргүзүглерни организастаарын эки жижиткен.

Моон-биле кады чонга бараан болуушкунга хамаарыштыр чамдык четпестер база бар. Кызыл-Дагда көдээ клубтуң оттулар ыяжы мынчага белеткеттинмээн, Кара-Хөлде Культура бажыңының септелгези, одалга системазы кылдынмаан. Шак ындыг байдал кино үндүрүлгезинге шаптык болуп турар.

Б. БАРБА.

* * *

Малчын өг-бүле

Чүстүң чартыы чурттап эрткен хоочун малчын Т. А. Санчының аалынга келдивис. Үргүлчү-ле бир-ле чүве кылган олурар, үнелиг үүле-херекти бүдүргеи чоруур ол кижиниң амыр-менди-зин айтырбышаан, оон чугаа эреп, ажыл-ижин сонуургадым.

Малчын болган стажы Совет Тываның үжен чылынга чажыт Тумат Аңчыевич төлептиг чаңы-биле, даңзазын таваар тиккеш, таакпызының узун хоюг ыжын агаарже үдевишаан, мээң айтырыымга допчу-даа бол, бүдүштүг харылалды.

— Бо үениң дургузунда малдың багын-даа көрбедим, чидириг-даа кылбадым. Мээң кадалымда ам 130 аныяк бода мал бар, чайгы семиртилге, күскү одарладыышкын эки болган, кышка белеткел база багай эвес. Коммунист кижи болганымда моон соңгаар-даа чонумнуң, партиямның мурнунга ак сеткилдиг бараан болур мен.

Малчының кадайы Көк-кыс Мазыл-оолована Санчы база коммунист, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, тос уруглуг иезин. Ол үгле онаашкан албан-хүлээлгези — ниитиниң мал ажылынга кызымак, ботидепкейлиг эвес, өг-бүле амыдыралга, ылаңгыя бичии уруглар ыны кижизидериннге база үлегерлиг.

«Хол изин бут часпас» деп үлегер чугаа ужурлуг. Санчыларның күш-ажылга ынак, эшоорүнге найыралдыг өстүрген уруглары ам ала-иезиниң соон салган, материалдыг кежиктиг үндезилекчилери — малчыннар болгулап турары мактанчыг. Тамаразы—зоотехник тускай эртемниг, ам «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң төп салбырында ажылдап турар; Сергей—совхозтуң мурнакчы малчыннарының бирээзи, Володяны—онгу классты доосказ база малчыннаан, бо чылын ооң 132 моллургазының хонукта иемелле деңзизи баш бүрүзүнге онааштыр 670 грамм болган, Саразы—совхозта комсомол комитединиң секретары.

Санчыларның үнелиг ажылжи, үлегерлиг чуртталга амыдыралы үгле бодунуң совхозунда эвес, Улуг-Хем районда безин сурагжаан. Дүүнгүзүндеи бөгүн, а даарта оон-даа бедик көргүзүглүг болурунга малчын өг-бүле бузурелдиг.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.

* * *

Эки чаңчыл

Чоокта чаа Шагаан-Арыг хоорайның Культура бажыңынга чурум чыскаалдыг шинмеи каан, каас-шиник залга карак өөрүг кара костюмну чазай кеттинген оол, хар дет ак, узун платьелиг кыс кирип келген. Залдың иштн-даштынга дыңналдыр байырлалдыыбле ойнап турган музыка соксаш дээн:

— Эргим хүндүлүг Галина болгаш Валерий!... Чаа өг-бүле тутканнарның байырлалдыг бадылаашкыны ынчаар эгелээн. Чыылган чон көрүп турда, олар өглеңгениниң херечизи болур алдын билзектерни солушпушаан, бадылашканын бүрүткээн депгерге ат салганнар.

Хүндүткелдің демдээ—хлеб болгаш дусту аныяктарга чедирген соонда өглеңгениниң дугайында херечилелди оларга хүлээдип берген.

Районнуң хамааты бижидилгелериниң актыларының бюрозунуң эргелекчизиниң чаа өг-бүле тутканнарга чагыг берип, байыр чедиргени чылыг сөстериниң соонда чыылганнардан олар он-он эки күүзэшкиннерни дыңнааннар. Шагаан-Арыг хоорай Советиниң депутады, комсомол райкомунуң секретары болгаш оолдуң, кыстың ала-иезин база-ла байыр чедирип, чүве чугаалааннар.

Ынчалдыр Труптарның чаа өг-бүлези тургустунган. Валерий № 18 көжүп чоруур механизататтынган колоннада мастерлеп, Галина Улуг-Хем районнуң төвүнде төп магазинде садыгжылап турар.

Б. УСТРОЕВ.

КАДЫ КЫЛГАН СОВЕТ-АМЕРИК ДЫҢНАДЫГ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Чоокку Чөөн чүк айтырыгларының талазы-биле саналонаалдар солчуп турда, ийи талалар ол кавыда аймылдыг байдал-биле холбаштыр боттарының сагыш човаш турарын илергилээннер. Олар КНО-нуң Айыыл чок чорук чөвүлелиниң 338-ки резолюциязына үндезилээш, ол кавының бүгү улустарының база, палестин улустуң дүрүм ёзугаар эрге-ажыктарын барымдаалап, ук районнуң бүгү күрүнелериниң тускай хамаарышпас догуннаар эргезин хүндүлеп тургаш, ол районга чөптүг болгаш бижыг тайбыңның үндезин айтырыгларын шиитпирлээринге дуза чедирер дээш бүгү күженишкиннери салыр бодалдын бадыткаваннар.

Талалар болза Женева конференциязы Чоокку Чөөн чүкке чөптүг болгаш бижыг тайбыңны доктаздырынга чугула рольду ойнаар ужурлуг болгаш бодунуң ажылын болдунар-ла дүргени-биле катап эгелээр ужурлуг деп санаваннар.

ССРЭ биле АКШ-тың арызында садыг-экономиктиг болгаш эртем-техниктиг харылзаалар талазында хереҥ байдалын чугаалажып көргеш. Ийи талалар совет-америк харылзааларга бо талада улам ыңайгы депшилгениң улуг ужур-дузалыг боп болурун бадыткаан болгаш кайы-кайызынга ажыктыг кады ажылдажылганы калбартырын болгаш хамыладырын үргүлчүлээр дээн бижыг чүткүлүн илергейлээн.

Садыг-экономиктиг кады ажылдажылганы, улуг хемчээлдиг төлевилелдерни киириштирбишаан, үр хуусаалыг үндезинге таарыштырып чорударын оларның онза ужурдузалыг деп санап турары онзалап демдеглеттинген. Талалар ындыг садыг-экономиктиг кады ажылдажылга совет-америк харылзааларының доктаамал бижыг чоруун бедидериниң херээнге бараан болур деп санап турар.

Эртемниң, техниканың болгаш культураның талазынга ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылзааларының боттаныр, холбааларының болгаш кады ажылдажылганың хөгжүп турарының чедишкиниг чорудулгазы сеткил ханыышкын-биле демдеглеттинген. Талаларның бүзүреп турары-биле алырга, ындыг кады ажылдажылганың улам ыңай хогжүлдези ийи чурттарның улустарынга ажыктыг болур болгаш делегейниң нинти эртем-техниктиг айтырыгларын шиитпирлээринге чугула салыышкын болур.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң өмүнээзинден Л. БРЕЖНЕВ,
СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары

Американың Каттышкан Штаттарының өмүнээзинден Дж. ФОРД
Американың Каттышкан Штаттарының Президентизи

* * *

Чугаалажыышкыннар ажыттажыт чок чоруктуң болгаш кайы-кайызын бичириниң байдалынга боп эткен, аҥаа ССРЭ биле АКШ-тың аразында тайбың кады ажылдажылга харылзааларын бижыгдаарынче болгаш улам ыңай хогжүдеринче, улустар аразының шиитпирлеттинмээн айтырыгларын тайбыңны камгалаарының болгаш бижыгдаарының эрге-ажыктарынга дүштүр ой-ойлеп шиитпирлээринге депшилгени хандырарынче ийи талаларның боттуг чүткүлү илереп көзүлген.

Чоруттунган чугаалажыышкыннарның түңнелдери дээди деңнелге болуп эткен совет-америк ужуражыышкыннарының херек кырында үнелиг чоруунуң база Совет Эвилели биле Американың Каттышкан Штаттарының аразынга чаа харылзааларның хевирлеттинин тургустунарынга ол ужуражыышкыннарның тоң чугула долоңуң бүзүрелдиг бадыткалы болган.

1975 чылда АКШ-ка албан хуузунуң аян-чоруун ылыып моорлап баарынче Л. И. Брежневти чалаанын Президент Форд бадыткаан.

Аян-чоруктуң ылаптыг хуусаазы немей дутуруштунган турар.

1974 чылдың ноябрь 24.

Американың Каттышкан Штаттарының өмүнээзинден Дж. ФОРД
Американың Каттышкан Штаттарының Президентизи

СОВЕТ-АМЕРИК КАДЫ КЫЛГАН МЕДЕГЛЕЛ

1974 чылдың ноябрь 23-24 хүннеринде Владивосток чоогунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев болгаш АКШ-тың Президентизи Джеральд Форд ажылчы ужуражыышкынының үезинде стратегтиг шавар халдаашкын чепсегленишкинин улам ыңай кызыгаарлаар дугайында айтырыгны тодаргай чугаалажып көргеннер.

Совет Эвилелиниң база ол ышкаш Американың Каттышкан Штаттарының стратегтиг шавар халдаашкын чепсегленишкинин кызыгаарлаары улуг ужур-дузалыг дээрзин олар база катап бадыткаваннар. Ол айтырыг талазы-биле үр үеде дугуржулга ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылзааларны экижидеринин хереҥге, дайын айыылын чавырылдырарының база улустар аразынга тайбынны бижыглаарының эрге-ажыктарынга ужур-дузалыг салыышкын болур дээрзинге бүзүреллиин олар илергейлээн.

1972 чылдың май 26-да дугуржулганы орта киириштирбишаан, үстүнде айтырыг талазы-биле мурнундагы дугуржулгаларның үнелиин демдеглеп, стратегтиг шавар халдаашкын чепсегленишкинин кызыгаарлаар талазы-биле 1985 чылдың төнчүзүнге чедир хуусаалыг чаа дугуржулганы чарар үткүлдүүн олар илергейлээннер.

Ындыг чаа дугуржулганың тодаргай тургузуунун талазы-биле санал-онал солушканының түңнелинде, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары биле АКШ-тың Президентизи 1975 чылда ону ажылдап кылырын доозарынга таарымчалыг перспективалар бар деп түңнелди кылганнар.

Моон соңгаргы чугаалажыышкыннар дараазында үүлдерге үндезилеттинер дээрзинин дугайында дугуржулга чедип алдынган:

1. 1977 чылдың октябьга чедир күштүг болуп артар ужурлуг 1972 чылдың май 26-да түр дугуржулганың чогуур негелделери ол чаа дугуржулгага кирген турар.

2. Чаа дугуржулга 1977 чылдың октябрьдан 1985 чылдың декабрь 31-ге чедир үени хаара тудар.

3. Чаа дугуржулга, бир-тээ деҥ эргенин болгаш чаңгыс аай айыыл чок чоруктуң принциписинге үндезилеттинген болганда, дараазында кызыгаарлаашкынңарлыг болур:

а) ийи тала чамдык, дугуржуп алдынган сан-түңнүг стратегтиг чепсекгиң чедирикчилерин эдилээр эргелиг болур;

б) ийи тала диптер аразының баллистиктиг ракеталарын болгаш түс-түзүнде шыгаар, аңгыланы бээр молдурук кезектер-биле дериттинген, суг адаанга чоруур хемелерниң баллистиктиг ракеталарын тодаргай дугурушкан сан-түңнүг кылдыр тургузуп алган турар эргелиг болур.

4. 1985 чылдан соңгаар үенин дургузунда улам ыңайгы кызыгаарлаашкын дугайында болгаш стратегтиг чепсегленишкинни кызырып болурунун айтырыының талазы-биле, 1980—1981 чылдардан орай эвес эгелээн турар оон ынайгы чугаалажыышкыннарның дугайында түүлдү чаа дугуржулгаа база киирген турар.

5. Үстүнде айыттынган негелделерден тургустунган чаа дугуржулганы ажылдап кылыр соруулга-биле ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың делегациаларының аразында чугаалажыышкыннар 1975 чылдың январьда Женевага катап эгелээр.

1974 чылдың ноябрь 24.

ХООРАЙ ДЕГ СУУР

Үенин эртип турары кайгамчык дүрген апарган. Канев районнуң Ново-Минская суурунга Иван Николаевич Переверзевтиң колхоз даргалай бергениниҥ бээр үр-даа болбаан кылдыр сагындырар. Чогум санап көөрге — 14 чылдан ажа берген.

Киров аттыг колхоз улуг — оон көдээ ажыл-агый шөлдери 19 муң гектар. Ону башкарары ындыг-ла амыр эвес. Ынчанмыже баштаар чернин, коммунистерниң болгаш колхоз активиниң дузазы-биле дарга ол ажыл-агыйны Краснодар крайга улуг орулгалыг, мурнакчы колхоз болдуруп алган. Ажыл-агый 375 тракторлуг, комбайнныг болгаш автомашиналыг. Фермалар 7500 баш инек малдыг, барык 18 муң хаванныг. Бо чылын ажыл-агый күрүнеге 19000 тонна тарааны, хөй чигир свёклазын, тарымал тоорукту, кукуруза үрезинин, эзтти саткан. Колхозтуң тарылга шөлдериниң гектар бүрүзү ортумаа-биле 500 рубльдин продукциязын бээр. Колхозтуң чылда орулгазы доктаамал 8,5 — 9 миллион рубль. Хөй орулгалыг болу бергеш, баштаар чер суур чурттакчыларының культурамыдырал хереглелдерин хандырарынга улам хөй акша-хөренгини үндүрүп берип турар. Тудутта чылдын-на чарыгдап турар акша бир миллион рубль хире.

Ново-Минская суурда сөөлгү үе дургузунда бир Культура бажынын, колхозчуларның чаа-чаа чуртталга бажыңнарын, ортумак болгаш музыка школаларының, поликлиника каттыжыышкынының бажыңнарын, эштир суглуг Спорт орлуун тудуп тургускан, 50 километр оруктарны болгаш трөтуарларны асфальтылаан.

Колхозта көдээ ажыл-агыйның 50 специализи ажылдап, 60 кижи колхозтуң күселиниҥ институттарда болгаш техникумнарда өөренип турар. Аныяктар школа доозкаш, колхозка ажылдаар деп турары демдеглексенчиг.

Ленин орденниг болгаш Октябрь Революциялы орденниг, экономика эртемнериниң кандидады, колхоз даргазы агроном И. Н. Переверзев ук колхозтуң чедишкиннеринге улуг ачы-хаваалыг болган.

ЧУРУКТА: Киров аттыг колхозтуң даргазы И. Н. Переверзев.

Э. БЮХАНЕНКО биле Е. ШУЛЕПОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ДЕЛЕГЕЙ ХҮННЕРДЕ

РКП-ниң XI съездизиниң ажыттынганы

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Ноябрь 25-те Республика ордузунуң Улуг залынга Румынияның Коммунистиг партиязының XI съездизи бодунуң ажылын эгелээн. Ында 2450 делегаттар, хөй санныг аалчылар киржип турар. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, социалистиг партияларның, депшилгелиг болгаш хосталгалыг шимчээшкиннериниң делегациялары съездиде келген. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленкога баштаткан делегациязыында база олуржуп турар.

Съездини РКП-ниң Чиңгине секретары Н. Чаушеску ажыткан.

Съездиниң ажылчын органнары соңгуттурган, хүн чуруму бадылаттынган.

Делегаттар X болгаш XI съездилер аразында РКП ТК-ның ажыл-чорудулгазын, РКП-ниң программазының төлевилелин болгаш 1976—1980 чылдарда беш чыл планының талазы-биле база 1990 чылга чедир республиканың хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының талазы-биле съездиниң директиваларының төлевилелин чугаалажып көөр. Съездиге РКП уставынга өскерилгелерни киирген, партияның чаа удуртур органнары соңгуттурган турар.

Бирги айтырыг талазы-биле РКП Төп Комитединиң илеткелин Н. Чаушеску кылган.

МАРН Төп Комитединиң пленуму

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАРН ТК-ның өөлчеглиг пленуму ноябрь 23-те болган.

Пленумну МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хурал Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал ажыткан.

Пленум «1975 чылда МАР-ның улус ажыл-агыйын болгаш культураның хөгжүдериниң күрүне планының дугайында» МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы, Күрүненің план комиссиязының даргазы Д. Содномун, «1975 чылда МАР-ның күрүне бюджединиң дугайында» МАР-ның сан министри Ц. Моломуун илеткелдерин дыннаан.

Пленум чугаалашкан айтырыгларның талазы-биле доктаал хүлээп алган.

УЛУСТАРНЫҢ АМЫДЫРАЛЧЫ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫН БАРЫМДААЛААН УГЛАНЫЫШКЫН

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев биле АКШ-тың президентизи Дж. Фордтуң Владивосток девискээринге ажылчы ужуражканынче даштыкы чурттарның парлалгазы кол кичээнгейин салып турар. Кады кылган совет-америк дыңнадыгны болгаш кады кылган медеглели, шайлалга үезинде Л. И. Брежнев биле Дж. Фордтуң чугааларын, ужуражыышкынның янзы-бүрү үелерин көргүскен чуруктарны солунар эн көскү черлериниҥ парлап турар. Дээди деңнелге болган совет-америк ужуражыышкынның үре-түңнелдиин, ужуражыышкын үезинде чедип алдынган үндезин түңнелдериниҥ делегейге чугула ужур-дузалын корреспондентилериниҥ Владивостоктан, Москвадан, Вашингтондан болгаш өске-даа чурттарның найысылалдарындан чоруткан дыннадыгларында демдеглээн.

Каттышкан Штаттар Л. И. Брежнев биле Дж. Фордтуң чугаалажыышкыннарынга байыр чедирип тур деп демдеглээн, «Нью-Йорк таймс» стратегтиг шавар халдаашкын чепсегленишкинин улам кызыгаарлаар дугайында айтырыгның талазы-биле кады кылган совет-америк медеглелди «Стратегтиг шавар халдаашкын чепсегленишкинин кызыгаарлаар талазы-биле чамдык хемчеглер дугайында 1972 чылдың май 26-да тур дугуржулганы чарган соонда ийи чурттуң аразында харылзааларга эн чугула дугуржулганы чарганы болган» деп үнелээн.

«Стратегтиг чепсегленишкинни контрольдаар дугайында улуг дугуржулганы чарарының оруунга Дж. Форд биле Л. И. Брежневтиң чедип алган улуг депшилгези угаазылаттынып турган хамык ынаныштардан ашкан түңнелдиг болган деп үнеледип турар. Ол дугуржулга Чөөн чүк биле Барының үүктүң аразынга таарыштырылгалыг дугуржулга кылырынга база бир деткимчени бээр» деп, солун демдеглээн.

«Вашингтон пост» солуннуң бодап турарын ёзугаар алырга, Владивостокка болган чугаалажыышкыннарга «бурунгаар шиитпирлиг базым кылыры чедип алдынган, ол базым эндере чепсегленир үүткүдү кынчыктырбас».

Болгар солуннар «ийи таланың харылзааларын калбартырынга киирген чугула улуттуу» дугайын, «бүгү улустарның эрге-ажыктарынга дүүшкен чугаалажыышкын» дугайын бижээн.

Чугаалажыышкынның ариың кол утка-шынарын «Варшаваның солуннары «ийи чурттуң болгаш бүгү-нинти тайбынның эрге-ажыктарын барымдаалаан», «Үндезин болур, ажыктыг чугаалажыышкыннар», «Дүшкүүрлүг байдалды ылаан чавырылдырып турары» деп тайылбырлап бижээн. АКШ-тың Президентизи биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының ужуражыышкыны совет-америк харылзааларны улам экижидериниҥ хереҥге боттуг үлүг-хууну киирген. Ол ужуражыышкын дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарын дүргедедиринге болгаш бүгү-нинти тайбынны бижыглаарынга чаагай салдарлыг болур деп, Польшаның «Трибуна люду» солуну бижээн.

«ССРЭ биле АКШ дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарынче угланыышкынныын бадыткаан. Бүгү-нинти тайбынның эрге-ажыктарынга дүүштүр ажыктыг ажыл-ишти кылган. Владивосток девискээринге эрткен ужуражыышкын үретүңнелдиг болган» деп, ГСЧП ТК-ның органы «Нойес Дойчланд» солун демдеглээн.

(СЭТА).

АКШ-тың президентизи Дж. Фордтуң медеглели

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Владивостоктан Вашингтонга чедергениниҥ соонда президент Дж. Форд СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневбиле чугаалажыышкыннарының түңнелдерин дугайтыр медеглел кылган. «Л. И. Брежневбиле ужуражыышкыннар эки эрткен дээрзин сеткил ханыышкын-биле дыңнадыксап тур мен» —деп, президент чугаалаан. «Ол ужуражыышкыннар эге-даа, уламчылал-даа боп турар—деп, ол демдеглээн.— Ол ужуражыышкыннар, мээн ынанып турарым ёзугаар алырга, Л. И. Брежневбиле мээн аравыста үре-түңнелдиг хуу харылзааларның эгези боп турар. Бис ийи Владивостоктан чоруп тура, кайы-кайывысты хүндүлежириниҥ болгаш тайбынны дилеп тыварын уламчылаар деп нинти шиитпирлиг чоруктуң сеткилбодалын боттарывыска бактаадып турган бис деп бодай-дыр мен».

«Ол ужуражыышкыннар уламчылал болган, чүге дээрге бистиҥ харылзааларывыстың үш чыл мурнунда эгелээн чайгылыш чок экижишкинин бистер камгалап арттырган болгай бис»— деп, президент оон ынай чугаалаан.

Ол ужуражыышкыннар үезинде Чоокку Чөөн чүктүң, Европада айыыл чок чоруктуң айтырыглары болгаш ийи таланың харылзааларының айтырыглары чугаалажып көрдүнген деп, Дж. Форд медеглээн. «Бис бот-боттарывысбиле кезээде эвес-даа бол, черле удаа-дараа чепшээрежип турдувус. Чепшээрешпейн барганывыста, боттарывыстың чөрүдээлеривисти шуут ажыыбиле чугаалап бержип турган бис»— деп, ол чугаалаан.

«Ынчанмыже совет болгаш америк улустарның мурнунда турар эн чугула айтырыгның талазы-биле — стратегтиг чепсегленишкинни улам ыңай кызыгаарлаар дугайында айтырыг талазы-биле чепшүүлгени улуг хире-чергеге илередипап турган бис—деп, ол онзалап демдеглээн.—Бис ол айтырыгны бүрүнү-биле чугаалажып көрген болгаш бистиҥ шериг талазы-биле кагжыышкынывысты дараазындагы он чылда шеглээрин көрүп турар чаа дугуржулганың ужурчөптүг үндезинин алызында кээп доктаадып алдывыс».

ЮСФСР. Белградтың чурттакчыларының эргим хоорайын хостаарынга амы-тынын берген совет болгаш югослав дайынчыларның тураскаалын ында ыдыктыы-биле хүндүткеп турар. Ажыл-иш хүннеринде болгаш байырлалдарда хостакчы дайынчыларның хөөрлеринге үүл-бүрү назы-халлыг кижилер бо-ла көстүр, аҥаа чечектер тургулаар.

ЧУРУКТА: солагай талада — тураскаал хөөрже кирер хаалга чанында; оң талада —совет солдатка тураскаал.

В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Тайылбыр булуңу

ЭФИОПИЯ

Эфиопия — Чөөн Африкада күрүне. Девискээри —1221,9 муң дөрбелчин километр. Чурттакчы чону —25,9 миллион кижи. Найысылалы —Аддис-Абеба. Үндезин чурттакчылары янзы-бүрү төрел аймактардан тургустунган, оларның иштиндеи эҥ улуглары —амхаралар, галлалар, тиграилер, самалилер.

Социал-экономика талазы-биле алырга, Эфиопия делегейниҥ эҥ сайзыраҥгай чурттарының бирээзинге санаттырып турар. Эфиопияның экономиктиг хөгжүлдезинге АКШ-тың, ГФР-ниҥ, Италияның, Японияның болгаш өске-даа капиталистиг күрүнелериҥ хууда капиталды улуг рольду ойнап турар.

Эфиопияның экономика үндезини көдээ ажыл-агый болуп турар. Районнарның хөй нуруузунда натуралдыг болгаш чартык натуралдыг ажыл-агый колдап турар. Чуртта кофени, арбайны, соргону, кукурузаны, кызыл-тасты, чигир тростинги, чочак-тараа болгаш үс бүдүмелдери кылыр культураларны тарып өстүрүп турар. Эфиопияда 60 хире миллион баш мыйыстыг бода мал бар. Ол ышкаш хойларны, өшкүлерни, тевелерни, элчигеннерни болгаш чылгы малды база өстүрүп турар.

Кадык камгалал болгаш өөредилге талазы-биле Эфиопия Африкада сөөлгү черни эҥлеп турар. 100 муң кижиге-ле бир эмчи болгаш эмнелге чериниҥ 32 оруну хамааржыр. Чоннуҥ 95 хуузу бижик билбес. Школа назылыг уругларның үүгле 20 хуузу чурттуҥ эге школаларында өөренип турар. Эфиопияда үш дээди өөредилге черлери бар.

Эфиопия — Тропиктиг Африканың эрте-бурунгу күрүнези болур. Ол XIII—XIV векторде тургустунган.

Эфиопия 1916—1930 чылдарда ийи эрге-чагырганың үезин чурттап эткен. Ынчан хөрээжен император Заудуту турда, чуртту херек кырында улуг феодал, Хэрар провинциянның губернатору — регент Тафари Маконнен баштап турган. 1928 чылда Тафари Маконненни хаан кылдыр чарлаан, а 1930 чылда Заудуту мөчээн соонда Хайле Селассие I деп ат-биле император дүжүлгезинге ол олурупкан. 1931 чылда Эфиопияга конституция хүлээп алдынган, чуртка конституциялыг монархияны чарлаан болгаш чөвүлээр эрге-хүлээлгелерлиг парламентини тургускан.

1935 чылда Эфиопияны фашистиг Италия эжелеп алган. Император Англияже дезе бергеш. Чуртка партизан дайыны калбарып үнген. Императорга баштаткан эфиоп армия 1941 чылдың январьда англичаннарның деткимчези-биле эжелекчилерни чурттуҥ девискээринден үндүр сывырыпкан. Хайле Селассие I дүжүлгеге база катап олурупкан, 1957 чылда парламентиге баштайгы соңгулда болган.

Чуртта чер ээлелгезиниҥ беш кол хевирлери бар. Ол дээрге помещиктерге, күрүнеге, хүрээхинтке, тараачыннарга болгаш общиналарга хамаржыр чердир. Бүгү ажыглал черниҥ 58 хуузу улуг феодал-помещиктерниҥ өг-бүлелериниге, 12,7 хуузу — күрүнеге, 12 хуузу—хүрээ-хинтке, 10 хуузу—императорга болгаш оон өг-бүлезиниҥ кежигүннериниге, үүгле 7,3 хуузу тараачыннарга хамаржыр. Эфиоп тараачыннарының тостуҥ сес хуу хирези көҥгүс чер чок болганындан чер хөлзилеп чурттап турар.

Национал болгаш хүрээ-хинт дарлаашкынына, феодалдарның болгаш хөреҥгитеннериниҥ дерзин аажылаашкынына базындырган чоннуҥ улуг кезииниҥ эрге-шөлээ чок байдалы, кандыг-даа политиктиг хосталга чогу эфиоп нинтилелиниҥ демократтыг бөлүктериниҥ болгаш депшилгелиг кезектериниҥ удурланыышкынын бадыткаан. Бүгү-нинти тайбынның эрге-ажыктарынга дүүштүр ажыктыг ажыл-ишти кылган. Владивосток девискээринге эрткен ужуражыышкын үретүңнелдиг болган» деп, ГСЧП ТК-ның органы «Нойес Дойчланд» солун демдеглээн.

(СЭТА).

Селассие I-ниҥ дүжүлгеден дүшкенин чарлап дыңнаткан декретти Таарыштырылга комитеди сентябрь 12-де үндүрген. Императорнуң албан ажылын оон оглу, ызыгуур салгаан тажы Асфа Восен хүлээп алыр деп, декретте бижээн.

Таарыштырылга комитеди Эфиопияның бүгү хамаатыларының деҥ эрге-шөлээлиг болурун чарлавышаан, бодунуң политиктиг угланыышкынының сорулгаларын айыткан. Ол дээрге чер реформазын соцгаарлатпайн чорудары, национал үлетпүрү хөгжүдерин дүргедедири, бүгү нинтиниҥ халас эге өөредилгезин боттандырары дээн ышкаш өскедаа хемчеглер-дир. Таарыштырылга комитеди даштыкы политика талазы-биле кара-даа каттышпазының принциптерин шыҥгыы сагыырын, КНО-нуҥ болгаш Африканың чаҥгыс эн организациязының уставтарын барымдаалаарын, колониализмге удур улустарның демиселин деткиирин, кожа болгаш өске бүгү күрүнелер-биле найыралдыг харылзаалар тудар деп шиитпирлээн.

Күрүне баштыңының бүгү хүлээлгезин Таарыштырылга комитеди холга алган деп, сентябрь 16-да Эфиопияга чарлаан. Ол комитетти Эфиопияның түр шериг административтиг комитеди кылдыр эде алаан. Түр шериг чаза болдунуҥ албан хүлээлгезин чаа конституция хүлээп алдынгыже чедир күүседир. Чаа конституцияның төлевилелин амгы үеде чуртта чугаалажып чоруп турар.

Е. ДЕНИСОВ.

(«Агитатор» журналдан).

КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫНЫҢ ЭКРАНЫ

НАЙЫРАЛ КЕЖЭЭЗИ

Эрткен субботада Тээли суурнуң Культура бажыңында совет-моол найыралга тураскааткан кежээ эрткен. Кежээни СЭКП райкомунуң секретары Л. Х. Допул ажыткан. Партия райкомунуң пириги секретары И. У. Успуп советмоол найырал темазынга лекцияны номчаан.

Кежээниң дараазында кежээнде хоглуглериң болгаш тывынгыларының оюнун организастаан. Маңаа Тээли ортумак школазының база район эмиелгезиниң коллективтери киришкен. Мындыг янзылыг кежээ бо суурга бир-ле дугаар эрткени бо. Ону организастаарынга, ылаңгыя школа коллективи эки белеткенгенин демдеглеп болур. Олар бүгү-ле үүлдерни тускай сценарий өзүгаар бодамчалыг организастаан. Хөглүглериң болгаш тывынгырларның оюнун эгелээрде школа коллективи тускай эмблемалыг, туктуг келген.

Эмнелге коллективи бо оонга киришсе-даа, ооң организациязында четпес үүлдер бар болган. Мындыг темага кежээ бир дугаар эртип турар болганда ооң улам дээштиг, чедингир, солун; организастаг болуруунче райкүүскомнуң культура килдизи, Культура бажыңы сагыш салыр болза эки.

Совет болган моол культура, уран үүл дээш өске-даа темаларга янзы-бүрү айтырыларга харыыларны ийи коллективтиң оюнга киришкен төлээлери бергеннер.

Б. БАРБА.

Бай-Тайга район.

МУЗЫКАГА ХАНДЫКШЫЛ.

Эрзинге урулларның музыка школазы тургустунганындан бээр беш чыл ажып турар. Эрткен чылын школаны ооң бирги доозукчулары доозун үнгеп. Баян классынга беш чыл дургузунда эки өөренип, боттарының эчис күзелдерин чедип алганнар хөй. Доозукчуларның бирээзи Юрий Соян болунуң күзелин уламчылап, ам Кызылдың уран үүл училищезинде өөренип турар.

Бичин чаптарны музыкага өөредириниң аңгыда, оларның башкылары Роза Натсак, Александр Хойлакаа олар боттывынгыр уран үүл көрүлгезинге дузалажып, балвин, талантызын чонга бараалгадып турарлар.

1974—1975 өөредилге чылында урулларның музыка школазында 60 өөреникчи хаара туттунган. Баян классында 32, фортепиагода 23, домрада 5 өөреникчи өөренип турар. Музыка школазында өөредилге-кижизидилге ажылын эки организастаанындан бирги удуңчу 4—5 демлектиг дооскан өөреникчилер хөй.

Д. ТАНОВ.

СОЛУН ТЕМАЛЫГ...

Бистиң училищеге темалыг солун дыштанылга кежээлери бо-ла эткилээр. Шупту кежээлерни сургуулдар боттары эрттирер. М. Ю. Лермонтовка тураскааткан литература кежээни солун эткен. Бо кежээниң сценарийни литература башкызы Галина Фирсованың удуртулгазы-биле сургуулдар боттары бижээн. Ол кежээге сургуулдар шулукчуның чогаалдарындан үзүндүлерни номчааннар. Бо кежээге база бир солун чүве М. Ю. Лермонтовтуң чогаалдарының темазынга хамаарыышкан чуруктар делгелгезин организастааны болур. Делгелгени чуруга салбырының сургуулдары чоруткан. Ылаңгыя Дмитрий Саая, Виктор Монгуш, Бормотов олларны ажылдары шаналга четкен. Училищеде ыры класының башкызы Серафима Калинина орус композиторларның Лермонтовтуң сөзүнге бижээн романстарын база ырлаан.

База бир солун дыштанылга кежээни Делегейниң студентилер хүнүн таварыштыр эткен. Бо кежээге сургуулдар Галина Янова биле Сергей Васильев олар делегейниң аныяктарының хосталга, деңгерге дээш демиселиниң дугайында чугаалааннар. Клуб салбырының ыры квартеди делегейнин аныяктарының шинак ырларын мергежилдин-биле күүсеткеннер. Клуб салбырының сургуулдары Клавдия Дадар, Светлана Айжи олар хоглуг, баштак оюнларны организастааннар. Шак мындыг дыштанылга кежээлери келир үениң клуб ажылдакчыларынга өзүлүг практика бооп турар.

Ш. НИКОЛАЕВ.

КЛУБ САЛБЫРЫНДА

Кызылдың уран үүл училищезиниң клуб салбыры кодээниң бот-тывынгыр уран үүл удуртукчуларын, улусчу театрның режиссёрларын, оркестрнинги ыр удуртукчуларын белеткен турар.

Бо чылын клуб салбырының баазазында хореография салбырын база ажыткан, анда өөренип турарлар улусчу танцы ансамбльлериниң удуртукчулары болурлар. Клуб салбырының сургуулдары 4 чыл иштинде 2 катап бүдүрүлге практиказын эрттиреррлер. Бир дугаар практика 2 курсту доосканда болур, ол практикага клубоведение, массалыг оюнлар, коску агитация болгаш аас пропагандa деп кол эрткенни теория талазы-биле шиңгээдин алганын көдээге бартап, херек кырынга кылын көрүп гургаш эрттиреррлер. Шак мындыг практиканы июнь-июль айларда амгы 3-хү курстун сургуулдары Эрзинниң, Бай-Дагның, Өөктүң, Туранның Культура бажыңнарынга эрттиргеннер.

Чоохта чаа ол курстун сургуулдары боттарының практиказын канчаар эрттиргениниң дугайында училищеде эш-ооруңнуң болгаш башкыларының мурнунга отчёт кылганнар. Сургуулдар практика үезинде дыка хөй солун, ажыктыг ажылдарны кылын чоруткан-нар. Ылаңгыя Эрзинге сургуулдар «Чайлагда байырлал» деп театржыткан оюннарны малчыннарның чурттап турар черлеринге барып организастаанын райкүүскомнуң культура килдизи үвелээн. Оон ацгыда сургуулдар тус-тус черлерге боттарының агитбригадазы-биле кодээниң ажыл-ишчилериппге солун концерттерни көргүскеннер. Сургуулдар практика үезинде тус черлерниң кызылбулуңнарының шимелдезинге база киришкеннер. Бедик уткашынарлыг солун үүлдерни Владимир Иргит, Надежда Карпова, Клавдия Дадар олар чоруткан болгаш комиссия эки демдектерни салган. Ам каш ай болгаш ол-ла курстун сургуулдары боттарының шилип алган мергежилиниң азы-биле улуг концерт программазы белеткээр. Ол болза сургуулдарның ийги чогаадыкчы практиказы-дыр.

Н. ШОИДАА,
уран үүл училищезиниң сургуулу.

КУР-ЧЕРЖИЛЕР

Кур-Чер суурнуң Культура бажыңынга «Тинделге» совхозтуң ажылчын кооперациязының коллективи солун программалыг концертти көргүскен. Зоя Чимит-оолдун көргүскен танцызы, Зинаида Сааяның моол ыры болгаш шоодуглуг, шүгүмүлелдиг номерлерге көрүкчуларны сонуургаткан.

Концерт соонда Культура бажыңынга оюннар, аттракционнар үзүктелбээн.

Ф. ОЮН.

Таңды район.

АНСАМБЛЬДА ҮҮГЛЕ БИЧИИ УРУГЛАР

«Мэнури» Тбилиси хоорайда пионерлериниң болгаш школачыларның республика ордузунуң ыры-хөгжүм ансамблиниң ады-дыр. «Мэнури» дээрге грузин дылдан очулдурарга «хүнпээрек» дээн. Ындыг ат-биле ансамбльди уруглар боттары адап алган.

«Мэнури» — эстрада . уран үүлүүде өзүлүг-ла чаа ажыдыышкын. Үүл дээрге ансамбльда киржип турар уруглариың эң бичеэн Тамрико Чохонелидзениң хары 7, а эң улуу Марина Масхулианың үүле 13.

— Бир-ле катап белеткел үезинде бичии уруглар сценаже оорлап үнгеш, хөгжүм хөрөкселдери-биле өчеремжи берген — деп, ансамбльдиң удуртукчузу Рафаэль Казарян чугаалаан. — Бис оларны сыыртавайн, тааржыр хөгжүм хөрөкселдери тып бээр деп шинтирлээн бис—деп уламчылады.

Пионерлер болгаш школачылар ордузунуң удуртукчулары оларны деткээн. Тускай өрээлди үндүрүп, хөгжүм хөрөкселдерин салып берген. Ансамбльге хөгжүмге сундулгалыг, ыры, танцы бөлүктеринге кичээлдеп турган уруглары шилип алган. Ийи ай болганда баштайгы концертти үндүрген. Ансамбльдиң хөгжүм талазы-биле удуртукчузу Гурам Джаяни, а Нодар Мдинарадзе үрер хөгжүм хөрөкселдериниң башкызы. Гурам Джаяни эң бичии артистерге ноталарның үжүк-биле демдеглелин таарыштырган. Бүгүн уруглар янзы-бүрү хөгжүм хөрөкселдеринге: электрогитарага, ксилофонга, соктаар болгаш үрер хөрөкселдерге хостуг ойнап, бирээзинден өскезинче белен шилчип турар.

— Эстрадага сундулга болгаш оюн үезинде артистиң бодунуң сеткил сагыжын илередиринге шынныы онза чугула. Улуг кижилер байгы күжүн мөөнлеп ойнаар болгай, а уруглар кандыг-даа ойнаашкын чокка боттарын белеп илередир. Ынчалза-даа уран үүлге ынак кылдыр оларны кижизидип аарынга башкылары аажок-ла күш үндүрген—деп композитор Александр Раквиашвили санаар.

Ансамбльдиң тургустунганындан бээр үш чыл эрткен. Ооң баштайгылары оркестрде боттарының турушторын өске кижээ бербезин кызыдар. Бир кол өзек—болук соктаар, хөрөкселдерде олутту Лия Хорбаладзе бүзүрелдиг ээлеп орар. Электрофон биле фортепиано Нана Санеблидзе, Нино Гобиашвили оларның чарылбас эдиледдери, а Марина Масхулия бао-гитарага ынак. Кончуг улуг белеткелди болгаш кызымак болурун негээр хөрөксел-соло-гитарага ойнаар кижини дыка үр дилеп келгеннер. Хатуна Дуидуага доктаагыже чедир 15 кижини шенээн. Флейтага Кетино Деканозишвили биле Майа Джабуа, ксилофонга Маиана Цулая, бонгога Майа Сирадзе олар кайгамчык чараш ойнаарлар.

Ам ансамбльдиң репертуарында грузин болгаш орус, англи болгаш француз 60 хире ыры бар. Олар шуптузу уругларга ырлар. «Мэнуриниң» хажык чок чогаадыкчы хоойлузу, дүрүмү мындыг. Уруглардың оларның назы-харынга таарышпас ырлардан хоорун турар. Ооң дугайында ансамбльдиң сөөлгү программазы безин херечилей бээр. Ында «Иав-Нана» биле «Чела» деп грузин улустуң ырларының, «Бистиң шинак барабаныс» деп дүрген танцының, Моцарттың «Өпей ырызы» немец, «Хөгжүм үннери», деп кинофильмде кадарчы ооллуң ырын—англи «Майя» деп непал улустуң ыры база бодунуң дылында күүсеттинген ындыг утхалыг. Лена Царцидзе латыш композитор Раймонда Паулстуң оркестрге удеткен скрипканың солозун белеткээн. Композитор Шварцтың «Ленинградтың соллары», Тбилисиниң башкы институдунуң студентизи Мераба Векустуң «Уругларга тайбың херек» деп ырлар фашистиг Германияны тиилээнинден 30 чыл болганынга тураскааттынган.

«Мэнуриниң» ат-сураа калбаргаң. Ол үүле Тбилисите эвес, өске-даа черлерге аалдап чоргулаан. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң делгелгезиниң дирекциязының чалаанын ёзүгаар Москваага, Төп телевидениеге, Ленинградтың Октябрь аттыг концерт залынга көргүзүглер кылып, совет эстрада, сылдыстарының Москвага көргүскен концерт программазынга база киришкен. Сес кинога (ооң ийизи уран-чечен) тырттырган. «Мелодия» деп пластинкалар үндүрер фирма оларның 18 ырызын бижиткеш, үндүрген.

Уруглар өзүп орары-биле программа база нарыдан кел чыдар. Каш чыл болгаш оларның хөй кезии оркестрлерже шилчий бээри маган чок, а «Мэнури» артар ужурлуг. Чеди хар четпээн 22 уруглар өөрепип турар белеткел бөлүүнден чаа күүседикчилер улуглариың солуур. А ам дээрезинде ансамбль баштайгы өзээ-биле дайынчы программалыг ажылдап турар. Ында дөрт Николар, дөрт Майа, үш Тамрико, ийи Хатуна, ийи Кетино, үш Лиялар, Марина, Нана, Маиана, Ия болгаш Лена бар. Концерт бүрүзүнге мурнукузундан артык эки ырлап, ойнап бээр деп чаңгыс сорулгалыг белеткеннер турарлар.

Давид ИМЕДАШВИЛИ,
ПМА-ның корреспондентизи.

УФА ХООРАЙ

Башкир черге бир дугаар турегустунган хоорай Уфа болур. Ооң баштайгы бажыңнары 1574 чылда туттунган. Ол хундеи эгелээн хоорай ооң-да болза, чоорту өзүп орган.

Амгы Уфа таныттынмазыбиле сайзыраан. Ында чеди дээди, ортумак техникиг онон өөредилге черлери, хөй-хөй ортумак школалар болган профтехучилищелер ажылдап турар. Клубтар, театрлар, Культура бажыңнары, библиотекалар — культураның өзүлүг одаглары ол. Уфада ССРЭ-ниң Эртеннер академиязының Башкир филиалы чедишкинниг ажылдап турар.

Хоорайның үлетпүү кижи кайгап хаммазы-биле өскен. Хоорайда нефть болбаазырадып кылырының үш улуг заводтары бар. Ол ыщкаш ында синтетиктиг спирттиң, мотор кылырының, телефон аппаратуралары, кылырының, даг дералгезиниң болгаш ооң-даа өске он-он заводтар ажылдап турар. Оларның бүдүрүп үндүрген продукциязын үүле чурт иштинге ажыглап турар эвес, а харын даштыкы чурттарже база үнүүрүп турар.

Уфада культураның болгаш төгүүнүң черлери хөй. Маңаа В. И. Ленин ийи катап келген. Ол ышкаш М. И. Калинин база кээп чораан. Ада-чуртун даймының үезинде делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шинжээшкининиң сураглыг ажылдакчылары Вильгельм Пик, Пальмиро Тольятти, Георгий Димитров, Климент Готвальд болгаш өскелер-даа чурттап турган.

Хамаары дайынның чылдарында М. В. Фрунзе, В. И. Чапаев, сураглыг чех чогаалчы Ярослав Гашек олар база Уфага кээп турулаан.

Уфа — өзүлүг интернационалчы хоорай. Мында орустар, башкирлер, украиннер, буряттар, узбектер, эстоннар, латыштар болгаш Совет Эвилелиниң өске-даа нацилларының талаэлекчилери быжыг найыралдыг ажылдап база чурттап турарлар.

Совет Башкириянның ажылчы чоннары Уфаның 400 чыл оон улуг байырлал кылдыр көрүп турар.

Н. САМОХИН.

КАТТЫРЫНЧЫГ КУНДУСТАР

Баштайгы хар чаары билек, Липецк чоогунда Воронеж хемниң эринге алдептиг оваа хар тыпты берген. Бичин уруглар харны ынчаар овааланаш, чүнгулап ойнаар ыыкажыгай.

Ол алдептиг оваа харны анчылар хайгаарап эгелээннер. Олар хөлчок каттырынчыг чүвеин коргеннер. Анаа кундустар халчын келгилээш, чүнгулап бадып турар болгулаан.

— Кундустар улуска көзүлбес чажыт амыдыралдыг болза-даа, чер кырынга үнүп кээп, ойнаарынга хөлчок ынактар — деп, ол черниң аңныыр ажылдакчызы Н. Вологдин чугаалап турар.—Кундустар дошталган харга чүнгулаш, дүгүнүп өөүп улам кылайтып ап турар. Ол үнелиг аңнарны адарын хораан соонда, олар улустан ·деспес апар чыдар.

Каш чылдар мурнунда кундустар ол черге шуут читкен тургап. Ам олар аңаа база катап кеступ келгеннер. Оларны ам күрүне камгалап турар.

М. ГОЛАЧЕВ,
СЭТА-ның корр.

Делгелге ажыттынган

Кызылда Политиктиг чырыдыышкын бажыңында «Ак-дүнма Моолдуң амыдыралындан» деп аттыг фоточуруктар делгелгези ажыттынган. Ону МАРН-ның III съездизиниң база МАР-ның тургустунганының 50 чыл оюнга тураскааткан.

В. И. Ленинниң болгаш Сухэ-Баторнуң үндезилээни совет-моол улустарының ак-дүнма улуг найыралының дугайында фоточуруктар чугаалап турар. Фоточуруктар моол улустуң үлетпүүрге, көдээ ажыл-агыйга болгаш культура тургузуушкунунга чедип алган чедишкиннерин тодарлай көргүзүп турар.

В. И. Ленин биле Сухэ-Баторнуң ужуражыр турганынга, Л. И. Брежневтиң 1966 чылда Моол Арат Республикага найыралдың аян-чоруунга тураскааткан фоточуруктарны делгелгеде киргген.

А. ВАСИЛЬЕВ.

Район чемпиону

Шыдыраага Чөөн-Хемчик районнуң чемпиону ат дээш, шыдыраа талазы-биле маргылдаа болуп эткен. Анаа 21 шилиндек шыдыраачы киришкен. Оларның аразында 4 бирги, 9 ийиги разрядчылар бар.

Кадыкшылга школазының башкызы бирги разрядчы Балган Ламаш-оол он үш санны алгаш, районнуң 1974 чылда чемпиону атка төлептиг болган. Райкүүскомнуң төлээзи Борис Чюдюк ийиги черни, Ленин аттыг колхозтуң шыдыраачызы Монгуш Шаалый—үшкү черни эзээн. Тиилекчилерге спорт комитединиң мактала бижиктерин, тураскаалдыг белектерин берген.

В. ҮЗЕК.

ДРУЖИННИКТЕР УЛУГ ДУЗАЛЫГ

Хөй-ниитиниң көрүм-чурумун тударынга бистиң Торгалыг суурнуң дружинниктериниң дуззы улуг. Олар кежээнин-не хайгыылче үнүп, дежурныйлаашкынны организастыг эрттирип турарлар. «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң чолаачызы М. Оссур-оол, ажылчын комитединиң даргазы С. Данзы-Белек, персоналдыг пенсионер Т. Өдүрек олар-биле кады дүпеки дежурныйлаашкынче үпер эзлчегде мен. Хайгааараар черлериниз эвээш эвес. Машина-техника мастерскаязы, гаражтар, магазиннер, клуб болгаш кудумчуларны, бүдүн-бүдүн кварталдарны эргип, көрүм-чурумну хайгаарап турар бис.

Арагалаан алгаш хөй-ниити черлеринче көрүм-чурум үреп, шош-содаа үндүрер ийи-чаңгыс кижилерни дружинниктер тудуп, чамдыызының херээн эш хуузунуң судунче киргилээн. Арага ишкеш кудумчулар, бажыңнар кезиир багай чаңчылдыг Д. Түлүш, Ч. Доңгурак, Л. Суркин, Б. Дадар оларны болгаш өскелерни-даа шынгыы чугаалашкан соонда сөөлгү үеде көрүм-чурумнуг, ажыл-агыйынга, амыдыралчурталгазынга эки таланы көргүзүп турарлар. Бо эштер дружинниктериниң көрүнгүр ижинге, ачы-дузазынга өөрүп четтиргенин илередип турарлар.

Улусчу дружинаның штабы суурда эш хуузунуң судунуң ажылдакчылары-биле быжыг харылзаалыг. Бо чылдың эрткен айларында эш хуузунуң судун 16 катап эрттирип, аңаа янзы-бүрү херектерни сайгарган. Арагалаан болгаш кем-херектер үүлгеткен 38 кижиниң херээн шынгыы көрген.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.

ВОЛГАДА ПӨШ

Сибирь тайгазының хааны—пөш Волганың девискээринче көжүп эгелээн. Боду хөрүнден үнүп келген селбер погаан пөштү амдыызында оон кым-даа тыппас. Волгада пөшчүгештер хадылар унундан үнүп турар дивес силер бе. Тюменьниң ыяш ажылагый ажылдакчылары Волгаже бичии пөшчүгештерни чоруткан. Ынчаарга саратовчулар оларны хадылар унушта тарып өстүрерин шенээн. Дуржулга боттанган. Пөш биле хады каттышкаш, өзүп үнүп эгелээн. Бойдустуң бодунун белин чаяп чадаан хады-пөш ыяжы ынчаар тыптып үнген. Ол ыяшты көөрге, черле солун. Ооң бажы дээрже сундугуп үне берген. Ынчаарга ооң аңаа талазы селбегер хөй будуктарлыг. Ооң онзагай үүлү чүгле ында эвес. Хамык ужур хады унундан үнген пөштер боттарының тооруун берип эгелээни болур. Саратовтуң садыгларында ам пөш тооруун садып турар.

А. СЫРОВАТКИН,
СЭТА-ның корр.

«ЧОДУРААА», «ХҮНЧҮГЕШ»

Мындыг аттарлыг ясли болгаш уруглар сады Барыын-Хемчик районда «Доң-Терезин» совхозта 1969 чылдан бээр бо хүннерге чедир эки ажылдап келген.

Комсомолчу Вера Садываа ясли, садты катай эргелекчилеп, ылаңгыя бо чылын кыышка удур септелге ажылдарын эки чорудун, аңаа белеткелдиг ужурашкан. Уруглар кижизидикчилери Татьяна, Чечек Ооржактар, Наташа Хомушку болгаш повар Спаден Ооржак олар онаашкан ажылынга кызымак болуп, негелдете дүүштүр ажылдан келгениден коллективи оларга чоргаарланыр.

Ясли, садтың кайызында шинелде, кавсалгазы эки. Ында лозун, плакаттардан аңгыда уруглариың аланиниң булуңнарын көскүзүбиле азын делгээн.

Т. САРЫГЛАР.

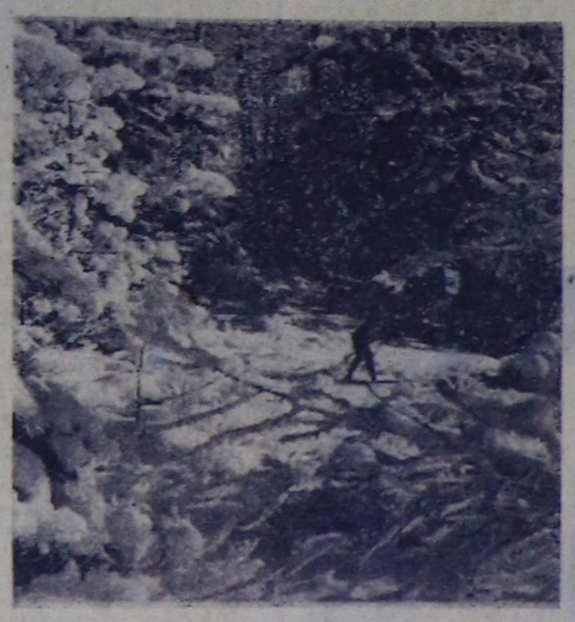

Кыышкы арыгда.

Бистиң консультациявыс ГРИПП: ооң профилактиказы

Грипп эн-не нентерегей, халдавырлыг аарыгларның биреэзи. Ооп-биле демиселге профилактиканы чорудары онза ужур-дузалыг. Грипптен аарыыр таварылгалар чылдың кайы-даа айында турар. Ылаңгыя күсү-кышкы үелерде ооң аарыыр таварылгалар хөй. Грипптээн кижилер халдавырны тарадыр.

Грипптi тускай вирустар өскүдүп, олар аарыг кижиден кадык кижиже халдаар. Ол вирустар А, A_2 В, С деп хевирлиг болур. Грипп кезээде берге байдалга эртер. Кижиниң тыныш оруктарын аартып, ооң шырымаларынга вирустар көвүдей бээр. Чөдүл үезинде чараанын болгаш дүкпүнүң хевзиг дамдыларын дамчыштыр, ол ышкаш аарыг кижи азырып, чугааланып турар үеде ук вирустар долгандыр турар үүлдерже чаштап, кадык кижиже чыпшынып болур. Грипптен аараан кижиниң чоогунга түр-даа турарга, бажың иштиниң херекселдерин (аяк-саваны, номнарны, ойнаарактарны дамчыштыр), аарыг кижи-биле ошкажып, мендилежирге-даа халдап болур.

Аарыгның баштайгы демдектери ооң халдаанының бирги, ийиги хүнүнде көстүп келир. Грипп берге аартып эгелээр, мага-бот халыыдап, эттиин изиири 39—40° чедер. Халыыдашкын 3—5 хонук үргүлүүлээр. Аарыг кижиниң эдиниң изиири-биле кады бажы азарыл, шиити боду коншкап, салаа-сайгактары ыстапшылаар. Думчук суу төктүп, курраг чөдүл эгелээр. Ындыг байдал 2—3 хүн үргүлүүлээр. Ооң соонда аарыг кижиниң байдалы чоорту сегиир. 5—7 хонгаңда шуут кадык аңаар.

Грипптi чиик эртер аарыг деп болбас. Ол кижиниң бүгү организминге тараан, аңаа удур камгаланыр күжүн кошкадып, өске-даа аарыгларга удур шыдамыккай чоруун кудуладыр. Ооң уламындан берге каданнап, өкпеге дегдирип, бронхиттеп, думчук болгаш кулак иштi ыжын зарын болур. Ол ышкаш тыныш оруктарының чурек-дамыр системазының, бүүректериниң хоочураан зарыгларын, туберкулёзту, ревматизмни кедерединг болур.

Кырганнар болгаш бичии уруглар грипптi берге байдалга эртирер. Ылаңгыя бичии уруг аарын өгелээнде мага-боду коншкап-суларап, чем чивестей бээр. Думчук суу төктүп, чөдүрүп, куду олуртуп, кустурун турар аңаар. Чамдык уруглар шугул аңаар, өскелери аажок удун турун бээр. Грипптен бичии уруглариың каданнаары айыылдыг.

Грипптiн профилактиказы кандыг болурул? Аарыг кижи ооң чоогунда кижилерге айыылдыг. Аарыгны өскерген дораан эмчиге ой-шаанда баар. Аарыгны чогуур үезинде, шын эмизериге, ону нептерелгезинге ол эн-не чугула.

Бажыңга арыг-шеверин салын, аарыг кижиже уруглариың, улуг кижилерни чоокшулатпас. Ону тускай өрээлге чыттырар. Аарыг кижи азырып, чөдүрерде аскы, думчуун аржыыл-биле дуглаар ужурлуг. Ону ажаап турарлар марля-биле аскы, думчуун дуглап алыр. Дөрт къат марля кижиниң тыныжын дамчыштыр кирер микробтарны 90 хире хуузун эрттирбейн баар.

Бажың иштiн арыг-шевер тургузуп, агаарладыр. Хүн черели болгаш арыг-силиг чорук вирустарны, микробтарны узуткаарынга ужур-дузалыг. Бажың иштiн хүн бүрүде ол пос-биле арыглаар. Шаланы хлорлуг чугай-биле чуур.

Грипп нептерээн үеде уруглариың автобустарга ап чорбас, киноже, магазиннерже, клубтарже эдертпес болза эки. Школаларда, уруглар садтарында, яслилерде грипптээн уруглариың ой-шаанда эскерип, эмчиниң дузазын чедирери эн-не чугула болуп турар. Грипптээн уруглариың школаларже, яслилерже чорутпас.

Аарыг кижиниң аяк-саваазын, хевин, думчук аржыылдарын сутта хайындырар ийикпе чыыг сутта саваңнап, аны содалыг сутта чуур.

Будурулгелерге, албан черлеринге грипп-биле демиселди чорудуп, бажың иштиниче удаадараа агаар киирип, арыг-шевер тургузарынче кичээнгейни салыы эки.

Г. ПРОКУДИНА,
Тываның санитар-чырыдыышкын бажыңының кол эмчизи.

Телевидение

НОЯБРЬ 27-ДЕ

МОСКВАДАН

13.15— Дамчыдылгалар программазы.
13.20—Медээлер.
13.30— Өөнүт телекөргүзүү. Мультфильмнер программазы: **«Чараа чеченниң негейин солааны». «Сармико».**
14.00—Өөнүт телекөргүзүү. Уруглар танцылап тур.
14.30—Информастыг программа. Концерт.
18.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.
18.40—Уругларга. Мультфильм.
18.50—**«Аныяк ленинчилер»** Дамчыдылга.
19.20—Телемедээлер.
19.30—Телефильм.
19.40—**«МАР — чартык чүс болган». МАРН-ның III съездизиниң болгаш МАР-ның 50 чыл болганынга тураскааткан дамчыдылга.**

МОСКВАДАН

20.10—Өөнүт телекөргүзүү. **«Экономика—политика—кижи».** Дамчыдылганы Төп телевидениениң болгаш Бүтүү-эвилел радиозунуң политиктиг тайылбырлакчызы Л. Вознесенский чорудар.
21.00—**«Экранда — кинокомедия». «Аас-кежиктиг рейс».**
22.20—Концерт.

КЫЗЫЛДАН

22.50—Телефильм.

МОСКВАДАН

23.00—**«Ye».** Информастыг программа. **«Моолдуң Араттың революстуг намының III съездизиниң болгаш Моол Арат республиканың тургустунганындан 50 чыл болганынга». Концерт.**

агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин өзүгаар алырга, бүгүн республикага булуттаар, хар чагбас. Автомобиль оруктарының костүү эки болур. Соңгу-барыын угланыышкынныг, хат кошкак. Агаарның температуразы даглыг районнарга 6—11, өскелеринге 12—17 градус соор.

Кызылга булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын угланыышкынныг, хат кошкак. Агаарның температуразы 12—14 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кинотеатрларда

НОЯБРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Аначилер»** 9.40, 11.30, 18.50, **Кинопанорама. «Ынакшылым сен, Москва»** 13.20, 15.10, 17.00, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Салтан хаан дугайында моол»** 9.00, **«Оттуг версталар»** 10.50, 16.55, **«Балеттиг сылдызы»** 15.00 — Киноклуб, **«Оклахома боду хевээр»** 12.40, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Текумзе»** 10.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Дээрги 420»** (1-ги, 2-ги сериялары) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

Силерге 441800 ойнап алыышкыннар

1974 чылдың декабрь 30-де Москва хоорайга күүнеиниң 3 хуулуг ойнаашкынныг иштики чээшкининиң талазы-биле ойнаашкынның 68-ки тиражы болур.

Ол тиражка 441800 ойнап алыышкыннар таваржыр, оларның иштинде 5000, 2500, 1000, 500, 100 болгаш 40 рубльдин ойнап алыышкыннары таваржыр.

Бир эвес ол чээшкининиң тиражының облигациязын ноябрь 15-ке чедир садып албаан болзунаргa, ону декабрь 1-ге чедир эд-не кудуку өртээ-биле — 10 рубльдин 10 рубль 5 копеекке, 20 рубльдин облигациязын 20 рубль 10 копеекке садып ап болур силер. Ынчаарга декабрь 16-дан 30-ге чедир үеде 10 рубльдин облигациязын 10 рубль 25 копеекке, 20 рубльдин 20 рубль 50 копеекке садар. Облигацияларны садып алган кижилер чыл бүрүде ойнаашкынның сес тиражынга киржир. Ол дараазында хуусаларда болур: февраль 15-те, март 30-де, май 15-те июнь 30-де, август 15-те, сентябрь 30-де, ноябрь 15-те болгаш декабрь 30-де.

Облигацияларны садып ап, ойнаашкыннар тиражтарынга киржицер!

Ада-чуртка бүдүрген 0,5 литр ишкир арага кудар саваашилдерни, 0,5 литрден 3 литр чедир ишкир шил банкаларны дереглекчилер ниитиледдери хүлээп ап турар.

Районларның хереглекчилер ниитиледдериниң хүлээп алыышкын салбырларынга болгаш магазиннериниң ук саваларны хүлээдип бээриниң идепкейлиг киржирин Тыва респотребсоюзтуң баштаар черн чондан дилээн.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ Индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалакчыларының 35-24, пропаганда килдизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, көдээ ажылагый килдизинин 21-47, үлетпүү килдизинин 22-64, чаза килдизинин 41-27, информация база совет тургузуг килдизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүдеринин Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өрелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1).

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 2749. ТС—01354